

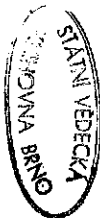
© Ladislav Fuks 1980
Illustrations © Michal Honba 1980

2-821.194

MZK-UK Brno



2619838597



Motto:

PŘED DÁVNÝMI ČASY, BYLO
MU DVANÁCT LET, BYVAL
KLINGSORREM S DESETI ŽI-
VOTY. CHLAPCI SI HRALI NA
LUPÍČE A KAŽDÝ LUPÍČ MĚL
DESET ŽIVOTU, Z NICHŽ PO-
KAŽDÉ JEDEN ZTRÁTIL,
KDYŽ SE HO PRONÁSLEDO-
VATEL DOTKL RUKOU NEBO
OŠTĚPEM. S ŠESTI, S TŘEMI,
S JEDNÍM JEDINÝM ŽIVOTEM
JSI JEŠTĚ VYVAŽL A UNIKL.
TEPRVE S DESÁTÝM BYLO
ZTRACENO VŠE...

Hermann Hesse:
KLINGSORROVO POSLEDNÍ
LETO

JE TO UŽ DÁVNO,

velmi dávno, když jsem poslal z Prahy dopis Danieli Potockému, který měl rád jídlo a víno, aby si udělal v sobotu a v neděli čas a přijel za mnou na chatu. Dopis jsem napsal schválně dost nejasně, avšak na-lehavě, a zakončil dodatkem, že kdyby přijel, jistě by nelitoval. A náctřít jsem mu ještě plánek, jak se ke mně dostane, když odbočí ze státní silnice před Benešovem.

Předpokládal jsem, že se pochlubí Janě, která ho rozumem mnohonásobně převyšovala, a skutečně. Volala mi to na chatu k sousedům, kteří měli telefon, já tam neměl ani elektriku a svítil jsem tam baterkou a petrolejovou lampou.

„Byl nadšen,“ sdělila Jana, „co prý o tom soudím. Oč prý půjde. Řekla jsem, že to vypadá, jako bys chystal nějaký táborák či hody, víš přece, jak rád jí, a že holt z přičin záhadných chceš, aby byl u toho.“

Jana nikdy psychologii neštudovala, byla chemičkou v Ústavu pro soudní pitvu, ale její duševpytný odhad býval občas zajímavý. Co řekla Potockému o mém dopisu, mi připadalo moudré.

Ta památná červenová sobota byla nesmírně horká a dusná jako všechny dny předchozí. Lidé si stěžovali na tlak a malátnost, koupaliště byla přeplněna a začínal i nedostatek piva, sodovek a limonád. „Kdyby tak aspoň trochu sprchlo,“ říkali tehdy lidé a vždy k večeru toužebně vzhlíželi k nebi, které se zamřžovalo. Avšak déšť z toho nikdy nezešel. Na chatě jsem pivo, sodovky a limonády neměl, jen ve studni obyčejnou vodu a pak deset lahví vína, dvě sedmičky řeckého koňaku, láhev whisky průběžně jakosi a vynikající banánový bōls. Měl jsem ještě tři vodky, čtyři konzervy rajské šťávy

a pepře mnoho. „Jestli mu to postupně smříchám,“ myslil jsem si tu sobotu, co měl přijet, „bude hotov. Hotov dřív, než budu chtít, a to právě dnes nechci. Bude pít jen víno, které dobře snáší.“ Před jeho přijezdem jsem přehlédl láhve a věci k večer. Pak jsem šel do podkrovní chaty, kde jsem měl jakousi pracovníčku, byl tam navíc i nízký kulatý stůl a pohodlná křesla, a přičytil jsem si pistoli. Byla to belgická pistole FN z roku 1935 pro náboje ráže 9 mm Parabellum s dvouřadovým zásobníkem na 14 nábojů, s bílým mechanismem kohoutkovým. Byla to pistole vojenská, mimotořádně vykomá, byla však v jistém směru směšná, ale to se nepostřehlo, byla to pistole. Pohodil jsem ji na kulatý stůl, ale tak, aby byla vidět, až se mi to bude hodit. Dal jsem na ni pár popsáných stránek, které se daly poodsumout. Daniel Potocký neměl nic společného s polským hraběm rodem Potockých. Navzdor svému krásnému a šlechtnému jménu to byl lump.

Přijel v pět hodin odpoledne, když ještě byli u mne sousedé.

Byl bez saka, jen v tričku, avšak v nádherném — bežovém a bílém, jaké u nás tehdy rozhodně nebylo k máni, a na očích měl přepychové brýle proti slunci, jaké nosí filmoví režiséři, které však brzy sejmul.

Otevřel jsem mu velká vrátka, aby mohl projít autem na zahradu — měl Tatru 57 — a pak jsem ho zavedl do přízemního pokoje, jemuž jsem říkal „obytný“ a jenž sousedil s kuchyňkou, pokojíkem, chodbičkou a verandou.

„Tak to je pan Daniel Potocký,“ řekl jsem v tom obytném pokoji inženýru Máchovi, plukovníku Nyklasovi a Evě Jarné, která byla mladá, svěží a krásná, „pan Potocký je, jak jistě víte, známý autor románků mllostných.“ Ověšně jsem věděl, že se neurazí, když to takto řeknu. Potocký se málokdy

urážel, jednak proto, že z nedostatku rozumu leccos nepostřehl, jednak proto, že měl i jakousi křoší kůži, ale tou jsem si nebyl tak jist. Zato postřehl hned mladost, svěžest a krásu Evy Jarné a zakrátko — ještě ani nedopil frappe — začal se ji dvojit. Jeho dvojení spočívalo v úsměvech a v těchto větách: „Tak vy zde máte také chatu. Je tu krásné.“ „Jistě máte i krásnou zahradu.“ „Máte stromky a krásné květiny jako vaše jméno.“ Dělal přesně to, co jsem předvídál, a stejně tak se tvářil žoviálně, bezstarostně a veselé. A přesně tak i pohasl, když viděl, že se sousedé u mne nezdrží, ale odejdou domů do svých chat. Na rozhodnou jsem jim řekl — ale platilo to hlavně plukovníku Nyklasovi — že pan Potocký je čtyřicátník, vdovec, bydlí v Libni v Roznovské ulici 12, měří 170 cm, postava střední, obličej oválný, vlasů má — jak vidí — středně plavé, obočí hnědé, oči tmavohnědé, nos v celku přímý. Přijel sem s okrovou Tatrú 57 a zůstane tu do zítřka do oběda. Pak odjede, protože musí být odpoledne kolem třetí v Praze.

„Rád bych vám ukázal chatu,“ řekl jsem mu ihned po odchodu hostů, „ukázal, než se setmá. Nemám tu elektriku a svítím tu jen baterkou a petrolejovými lampami... nejezdím sem často. Dokonce jen velmi, velmi zřídka. Večeri,“ řekl jsem, „večeri dám za chvíli.“

Myslím, že se tam nějak předčasně šel. Vyhlédl z okna a já věděl proč, ten ložr byl průhledný jak síto. Ale Evu už spatřit nemohl. Sousedy již zakryla zeleň zahrádek. Zvedl tedy v okně hlavu, jako že hledí k nebi, a řekl, že dnes večer či v noci konečně už doopravdy přijde bouřka.

„Myslím vskutku, že přijde,“ kývl jsem a provedl jsem ho přizemím.

Snad se mu teď Jarná trochu vytratila z myslí a převážila zvědavost, proč jsem ho zval. Co se skrývá za tím, že cestý ke mně

nebude litovat. Rozhodl jsem se, že se toho dotknu co nejdříve. Aby nežil v mylných představách o táboráku a hodech, jak mu výpně namluvila Jana, jejíž muž byl prokurátor, který se tenkrát v těch letech hlavně zabýval vrahy. V obytném pokoji a přilehlém pokojku se zajímal o obrazy, které jsem tam měl na stěnách. I to jsem předpokládal. Neboť i při svém nedostatku rozumu Potocký obraz jaksi chápal. Snad měl ten talent po otci, který se živil barvením černobílých fotografií a vyráběním papírových skládaček. Potocký dovedl dokonce i posoudit, jaký rám či parta se na který obraz hodí.

„Tady mám jen reprodukcce,“ řekl jsem, „par kreseb a tři originály málo známých malířů. Heleďte...“ Na jednom obraze byla obnažená žena s poněkud větším poprsím.

„Není to pro chatu škoda, když jseš tu jen zřídka,“ podotkl, „chara se dá i lehko vykrást.“

„To je holt riziko,“ kývl jsem, „ani nejsem pojištěn. Jednou to tu můžou vykrást všechno. Pojďte se kouknout nahoru.“

Zavedl jsem ho po schůdkách nahoru do podkrovní, do té své pracovničky.

„Asi se divíte, proč jsem vás zval,“ podotkl jsem v pracovně téměř hned na jejím prahu, „jste zvědav?“

„Podle pravdy,“ přiznal, „jsem.“
V pracovně visely dva originály, tentokrát malířů známých a již slavných, které jsem na tuto sobotu a neděli dovezl z Prahy.

Byl to obrázek Jana Zrzavého a zátiší německého secesního malíře, u nás téměř neznámého, Saschy Schneidera, obrázek zcela výjimečný, protože tento malíř zátiší nedělával. Visel v secesním, avšak dost prostém rámu.

Pak tam visela další reprodukcce, a to „Zena na divanu“. Byla nahá a trochu se podobala Jarné.

„To je pěkný,“ řekl a pozorně hleděl a já

si teď představil, že kdyby byl krátkozraký, sáhl by asi do kapsy a nasadil si cvikr. „To je opravdu pěkný. Vypadá jak moderní Venúše...“

„A teď se konkrétně semhle,“ vyzval jsem ho a zavedl k oknu, u něhož stál psací stůl s petrolejovou lampou.

Visel tam portrét asi šestnáctiletého hochy.

Byl to velice krásný portrét.

Hezká jemná tvář chlapce byla zděšena, avšak mírně. Zato v hlubokých šedých očích a u mírně pootvěřených rtů se zračila hrůza strašlivá. Protože však tvář s očima a ústy tvoří nerozpojitelný celek a jedno se obráží v druhém, mohlo se zdát, že buď celý chlapec výraz je krajně zděšený nebo naopak, že ona hrůza v očích a u rtů tak strašná není. Záleželo na tom, jak se člověk na ten portrét díval. V tom byla jeho obdivuhodná dvojnásobnost a kouzlo. I tento obraz jsem odvezl sem na chatu z Prahy na tuto sobotu a neděli, abych si jej pak opět, až bude po všem, vzal domů.

Daniel Potocký pohlédl na obraz, jako se člověk koukne na hodinky, a jistě by se byl zas odvrátil... avšak neučínil to. A já přesně věděl, proč.

Jen zcela tupý člověk by byl totiž nepostihl, čím byl ten obraz nápadný; a Daniel Potocký — navzdor své hlouposti — přece jen tak tupý nebyl, když šlo o obrazy.

„Ano,“ kývl jsem, „poznal jste. Je to olej na plátně a je kupodivu pod sklem. Avšak hlavní je, že ten portrét nemá pozadí. Poznal jste, že pozadí je čistý bílý křídový papír, který s barevným olejem nejde dohromady. Je to skoro nevkusné,“ řekl jsem, „ale není pomoci. Já jsem pozadí odstříhl a poprsí jsem nalepil na ten nesourodý papír.“

„Ale proč,“ zavrtěl hlavou, a tu jsem tomu lotru řekl polovinu pravdy.

„V tom je tragédie, kvůli níž jsem vás pozval. Nepozval jsem vás totiž kvůli hodům, ale kvůli tragédii. Kterou jsem dosud nikomu nevěřil. Portrét jsem si předminulý týden přivezl... z ciziny.“ A jako bych neviděl jeho údvy, nebo spíše zklamání, pohlédl jsem na kulatý stolec s křesly, který stál pět kroků od okna a na němž pod popsány mi listy ležela má pistole. A pak jsem řekl:

„Nicméně teď znovu sejdeme dohla a připravím večeri. Po večeri se sem vrátíme a já vám všechno povím.“

Měl jsem k večeri šest smažených řízků. Stačilo je dát nad páru či na kapku tuku, aby se ohřály. Nemohl jsem se s jejich přípravou zdržovat, chtěl-li jsem s ložem skončit do půlnoci. K tomu jsem měl dnešní chléb a mlsu zeleniny. Hlávkový salát, karfiol, strouhané zelí, rajčata, papriku, okurky a brusky. V tom kousky šunky a trochu sladké studené rýže. Vše osoleno, opepřeno, ocitronováno, ve strouhaném sýru a v trošce olivového oleje. Měl zřejmě — navzdor vedru — hlad a jedl s chutí, ovšem, jedl rád. Bohatost salátu chválil. „Měl jsem tam dát ještě cibuli a natvrdo vařená vejce,“ odvětl jsem, „ale zato k tomu chlebu, co je k řízkům, je kus estragonového masa...“ a v duchu, jak tak jedl, jsem si myslil: „Jen jez. Ani nevíš, že je to tvá večere poslední...“ Avšak což to. Právě teď, u večere, jsem poznal, jak je zvědav. Právě teď, když už věděl, že jsem ho nepozval kvůli hodům a byl tedy zpočátku snad i zklamán. Už když jsem ohlíval v kuchyně řízky, opřel se žovtávně o dveře a ptal se, oč jde. A jakouze tragédií se to dozví. A při jídle se pokusil vyzvídat podruhé.

Ještě jsme ani nedojedli, když se zjevila taková malá drobnost, která ho však skvěle charakterizovala. Totiž jeho literární schopnost. Venku začal vát slabší větřík i se ochla-

dlilo, zaplat pánbů za to, a on pohlédl k oknu a řekl, že se nebo mračí. A pak řekl do slova:

„Možná že přijde bouřka.“

Jak totiž mluvil, tak i psal. Jeho milostné romány vždycky postrádaly pointy. Pointy kromě té nejtrapanější, že ti dva se spáhli proti překážkám a že je — jako v starosvětských idylkách — ruku v ruce přemohli. Jednou to byl továrníký synek a ona byla myčkou nádobí v předválečném bufetu na Žitkové, podruhé to byl syn majitele velkostatku v jižních Čechách a ona prostou deerkou venkovského chalupníka. Když všechno zdolali, vzali se a končili u oltáře svatě Ludmily na Vinohradech. Takové knížky vydal za války dvě. Třetí vydal dva roky po válce a tato poválečná byla i dojemná. On byl dělníkem v hutích, přišel o ruku, takže jí — vedoucí v závodní kantýně — nemohl psát milostné listky... a nekončili u oltáře, ale před poslancem na národním výboru. Před chvílí, když hleděl z okna za Jarnou, podotkl, že dnes večer či v noci doopravdy přijde bouřka. Od té doby utekla asi půlhodinka a teď — ač se zatím navíc ještě více zeseřilo a začal větřík, který předtím nebyl — řekl, že možná přijde bouřka. Kdyby tohle napsal v knížce, stačilo málo a bylo to v pořádku. Stačilo napsat něco podobného, jako že: „Opravdu dnes přijde bouřka.“ Nebo: „Vskutku myslím, že přijde bouřka.“ Jenže jemu chyběl cit pro návaznost. Cit pro nutnost třeba jediného slova. Dovedl jakž-takž stupňovat děj, jen když naznačoval tělesný akt, což ho ovšem nenautil literární cit, ale zřejmě jeho vlastní praxe — když psal ty dva kvěčky ve válce, měl teprve něco přes pětadvacet. Avšak už pouhý dialog partnerů při seznamení stupňovat nedokázal. Ke konci ti dva říkali něco, co s pomocí boží mohli tlačit na začátku. A co říkali na za-

čátku, už dál nově vystupňovat neuměl. Bylo to především hloupé a plytké, všechno to stálo na hlavě stejně jako to, co právě řekl o bouře.

Zavřel jsem v přizemí okna, zamlkl dveře u verandy a klíč dal do kapsy, vzal dvě láhve vína a sklenky a vyzval ho, aby se se mnou vrátil nahoru do té mé malé podkrovní pracovny, v níž visel nad psacím stolem u okna chlapcův portrét. V pracovně jsem zatím okno nezavřel. Větrák, který venku začal, byl zatím stále ještě slabý a jen mírně hýbal záclonkou. Rozsvítil jsem petrolejovou lampu, která stála u okna na psacím stole, měla načervenalé stínidlo, a nabídl mu křeslo u kulatého stolu. Tím se stalo, že měl před sebou na stěně tu nahou „Ženu na divaně“, zatímco Zrzavý a Schneider nebyli v jeho dohledu stejně jako obraz u okna, a protože já u stolu seděl přesně proti němu — čelem ke dveřím — měl jsem tu dost kýčovitou bledou reprodukcí Venuše za svými zády a te tedy mohlo být příjemné oběma. Mně proto, že jsem ji neviděl, jemu proto, že ji viděl. Pak jsem nalil víno. Bylo jen průměrné, ale to bylo jedno. Neboť ač víno pil rád, nikdy nebyl s to posoudit, jaké je. Napili jsme se a zapálili si cigarety. Do plínoci bylo spousta času. Pak jsem začal.

„Možná že co vám povím, vás ani tak moc nezauníme,“ řekl jsem tak trochu s předstíranou lhostejností, „chtěl jsem vám vyprávět něco, co jsem ještě nikomu nevyprávěl a co se týká táhletoho obrazu, jak jsem již před chvílí podotkl. Možná že vám to, co povím, připadne banální. Možná, takové všední, obyčejné, nezáživné, trochu fáška, bez nichž se to neobejde, trochu sladěček... avšak možná že v tom něco najdete... A tak jsem si myslil...“ a na chvíli jsem znal a sledoval ho. Kouřil, hleděl vešce tázavě a mlčel, jako by nevěděl, na co se zeptat.

„Inu, tak jsem si myslil,“ pokračoval jsem, „že byste to, co vám povím, mohl použít. Literární dotvořit. Umělecky ztvárnit. Chtěl jsem vám prostě dát námět.“

Teď povytáhl obočí a žertovně se zašklebil. Tohle občas dělal, občas při něčem příjemném, dával tím najeho potěšení například i při dobrém jídle, a aniž co předstíral, řekl: „Dát mi námět! To bys byl laskav. To bys byl velmi laskav.“

„Ano,“ kývl jsem, „když v tom něco najdete, můžete z toho vytvořit novelu. Na povídku by snad bylo toho námětu škoda. Je vešce mimořádný a zvláštní a má navíc jednu přednost. Že v něm není ani slovo vymyšleno. Že vše, co vám povím, se skutečně stalo. Což lze dovést nakonec právě i táhleltn portrétem. Dnes se přece po realismu volá, to snad víte, a nejlepší náměty skýtá sám život.“

Ochotně přiznal, že je tomu tak. Že se po realismu volá, že nejlepší náměty skýtá život... a já si myslil: „Jestli ses tím řídíl i ty, když jsi psal své milostné romány, musel být ten život dost ubohý a hloupý.“ A ještě řekl, že už od roku 1947 nic nenapsal, protože nemá řádný námět... jako by ty předtím byly řádné... bylo vůbec s podivem, že to tehdy dobytý nakladatel vydával, snad proto, že se naši lidé, kteří to četli, a pak se ještě zeptal, jak jsem k tomu námětu přišel. Zda mi ho někdo nevyprávěl...

„Nikdo mi ho nevyprávěl, je to story, kterou jsem sám prožil. Máte to mít z první ruky.“

„Ale proč pak tedy...“ lépe se v křesle opřel, dal nohu přes nohu a vydechl kouř ke stropu, „pročpak to tedy nenapíšeš sám? Říkáš, že je to naplnavé...“

„Mimořádné a zvláštní,“ poopravil jsem ho. „Mimořádné a zvláštní,“ opakoval, „ale proč...“

„Proč,“ zasmál jsem se, ač mi právě moc do smíchu nebylo, „proč. To se lehko vysvětlí. Jsou případy, které když sám prožijete, nemůžete literárně ztvárnit. Jste jimi tak strženi, že nenacházíte rozvahu, které je ke kloudné tvorbě přece jenom trochu třeba. Doléhají na vás tak mocně, že nenacházíte nejen rozvahu, ale ani odvahu, a přitom cítíte, že by napsány být měly. Pak zbývá jediná možnost. Dát to někomu jinému.“

Chytil jsem se pásl na výrazu jeho tváře. Na jeho bezděčných pohybech, jak tak seděl pohodlně v křesle se zkříženou nohou naproti a hleděl i na zed' za mými zády na bídnou nahou Venuši, a myslil jsem si: „Jestližpak tomu, loťr, co jsem právě řekl, věří? Je to však vlastně jedno. Uvěři ve svém vlastním zájmu. Chyťme námět a věř, že ho zpracuje.“ Mezi námi byl ten kulatý stůlek, na němž pod stránkami ležela má pistole. Na stůlku však byly i dva popeláčky, víno, sklenky, sirky, ale byl tam pohozen i starý jízdňní řád a pár obálek, aby stůl nebyl tak prázdný, neboť čmáje víc věcí na stole, čím těžší je na něm vidět, co nechceme. Kývl, chopil se sklenky a napil se. A já řekl:

„Ovšem, jedné věci si buďte vědom hned na začátku. Mohu vám totiž vyprávět jen jakousi kostru námětu. Vy si musíte sám vymyslet další detaily, ovšem odpovídající ději. Vy si sám musíte dosadit patřičné dialogy a hlavně zachytit psychologii jednotlivých postav. Ovšem psychologii přesvědčivou. Tohle všechno bude věc vaše,“ řekl jsem, „aby totiž nakonec nedošlo k nedorozumění. Aby z toho nebyl pečlivost nějakého seriózního kritika literární malér. Výslovně říkám, že nabídnou jen schéma, kostru... proto se to může zdát i vědní, bez života... zato však je to něco, co se doopravdy stalo a je zvláštní...“

Souhlasil. Opět beze všeho souhlasil. Řekl,

že chápe. Že mu dám jen schéma bez života, kostru... a já si v duchu myslil: „Ode dneška za pár let, ty loťe, bude kostra z tebe... přesně za kolik, nevím pouze já, ale ani chemičky z Ústavu pro soudní pívu,“ a pak ještě ujistil, že si promyslí i detaily a dialogy, a řekl: „Aby toho bylo víc,“ a zvolil i psychologii postav, kterou mu nepovím... a mně bylo na chvílku nevolno.

„Aby vás vskutku nemohl napadnout nějaký kritik, že je to kýč,“ dodal jsem s předstíranou péčí a bylo, mi nevolno ještě víc.

Venku za oknem šero trochu housleto, větřík trošinku silil, zatím však ještě záclonka neletěla, ba ani ještě nepřšlo, ani z dálky nehmělo a já nechal okno místnosti stále otevřené. Zhasil jsem cigaretu, dolil sklenky a pak jsem promluvil znovu.

„Nuže,“ řekl jsem a viděl, že je velmi zvědav, „nuže... musím začít rokem 1938, kdy mi bylo patnáct let a chodil jsem do gymnázia. Musím začít podzimem omoho roku 1938, to jest dobou po záboru Sudet říšskou brannou mocí. Hitlerem.“

Nehnul ani brvou a poslouchal.

„Byli jsme tři jako v pohádce,“ pokračoval jsem, „tři patnáctiletí spolužáci anebo lépe, bylo nás pět jako ve známé knížce Polákové. Jenda, Prokop a já, to jsme byli my tři, a ti dva další byli Marthn a Romuald... a napadlo mě: „Tajména si za chvíli poplete. Musím mu to říci trochu po lopotě. Asi jako v nějaké primitivní synopsi, aby to nesplel aspoň na začátku...“ A pokračoval jsem v tom duchu:

„Bylo nám patnáct, jak jsem řekl, i tomu Martinovi bylo patnáct. Jedinou výjimkou, komu patnáct nebylo, byl Romuald, a to byl Martinův bratr, ten měl bezmála už dvacet a začínal chodit na Akademii výtvarných umění. Teď musím říci, že byly doby, tehdy

v té době tak před rokem, kdy jsme se přeli, totiž my tři, Jenda, Prokop a já, kdo je z těch dvou lepší. Zda Romuald nebo jeho bratr Martin, stejně starý s námi. Jenda tvrdil, že Romuald, za chvíli poznáte proč, Prokop byl neutrální, to souviselo s jeho rozumným založením, za chvíli vám to vysvětlím, já hlasoval bez výhrad pro Martina. Čím to asi je, přerušil jsem vyprávění a zeptal se, „čím to je, že někoho máme radši, někoho méně a někdo je nám lhostejný? Anebo že někoho máme rádi, o jiném neuvažujeme a jiný je nám dokonce protivný? A že jiný na našem místě to zas cítí třeba úplně jinak?“

Samozřejmě, tuto otázku mohl zodpovědět lehce, sám jsem mu právě odpověděl podobně naznačil, ale vyjádřil to jinak.

„Každý z nás má třeba nějaký důvod mít k někomu jiný vztah než někdo jiný,“ řekl s nohou přes nohu a usmál se.

„A čím to asi je,“ zeptal jsem se znovu, „že někoho musíme dokonce nenávidět, a on řekl:

„Třeba že nám uškodil. Třeba že je to gangster,“ pokrčil rameny a znovu se usmál a já v duchu kývl. Tohle řekl dobře, i když příčiny nevyčerpál. Tohle bylo to nejmoudřejší, co až dosud na mé chatě řekl. Když viděl můj souhlas, otázal se:

„A jak to dopadlo? Totiž ten spor, kdo z těch dvou je lepší...“

„Niňak. Prostě, všichni jsme byli dobří kamarádi. My tři a oni dva, nás pět navzájem. My jsme pocházeli, jak se tak říkalo, z dobrých rodin, Jenda navíc z rodiny velmi bohaté. Jeho otec byl architekt. Kdyžbych vám jmenoval, co před válkou v Praze postavil, viděl byste, že to byl velmi slavný architekt. Měl vlnu se zahradou, se zahradou velmi krásnou... a Jenda byl nadán po otci, i když o tom právě jeho školní prospěch nesvědčil. Ale školní prospěch, jak je dávno známo, není

průkazný pro skutečnou inteligenci žáka.

Opravně nadání či schopnost žáka nemusi být z vysvědčení patrný. Já měl prospěch o něco lepší než Jenda, ale zato jsem byl mnohem hloupější než Prokop, který z nás jediný měl stále samé jedničky, mluvím o prospěchu na gymnáziu. Prokop podle známek byl z nás nejchytřejší, ale v tom případě vysvědčení nelhalo. Prokop byl vskutku nadprůměrně inteligentní, i když například postřádal nějaký opravdový talent. Měl chladný rozum, který převážoval tak, že se z něho nikdy nemohl stát umělec. Mohl vyniknout v oboru vědním, třeba ve fyzice, zde talent měl, ale už nikoli například v architektuře, která se bez uměleckého citění neobejde. Lze tedy jaksi chápat, že tento Prokop byl v hodnocení Romualda a Martina neutrální. Chladný rozum je v takových věcech pokáždě nakloněn k tomu, čemu se říká objektivnost. Přesto však tento Prokop bez citu nebyl. Naznačil jsem, že byl dobrý kamarád i k Romualdovi a Martinovi, a já vám tohle říkám proto, abyste měl přece jen o nás nějakou představu, až při psaní novely budete mýslit na psychologii postav.“ A v duchu jsem si myslil: „Pokud bys to nesplet. Pokud by sis to vůbec pamatoval. Hlavně, pokud bys byl schopen tyto suché údaje dořít dějem a vdechnout jim život, loťte.“

A pokračoval jsem dále:

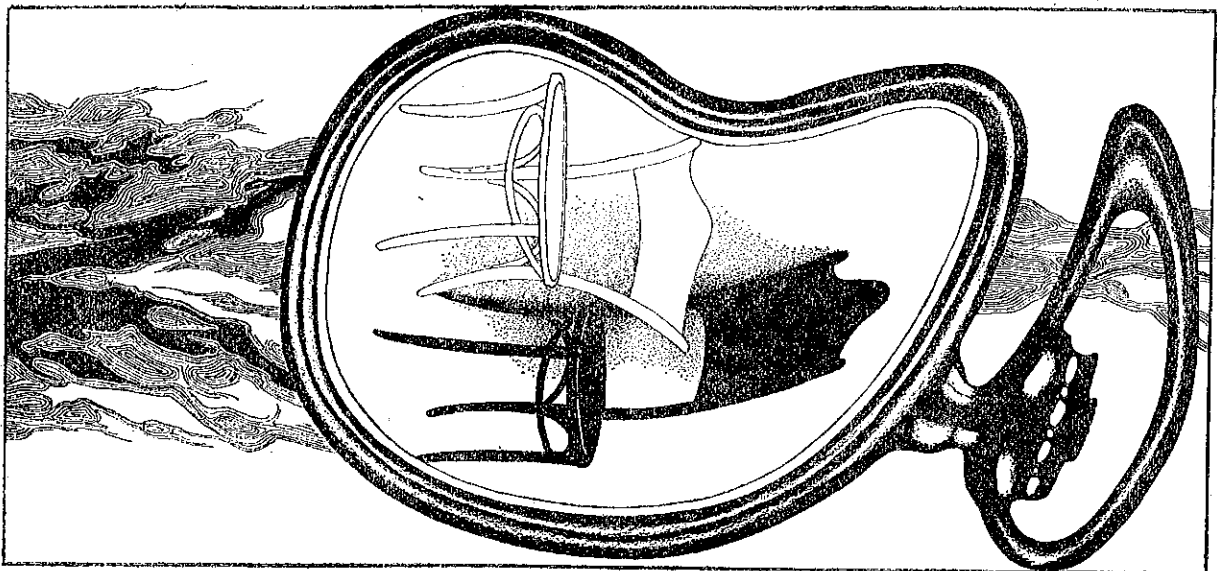
„Dávno před zábořem Sudet jsme například společně chodili, nás pět, na studentská představení do Národního divadla, která bývala vždy v sobotu odpoledne. Chodilo na ně nejen nás pět, chodili i jiní ze třídy a z celé školy, ale my se dost drželi pospolu. Ač... a to dosud nevíte a teď dejte pozor... ač Martin vlastně s námi do třídy nechodil. Jeho starší bratr samozřejmě rovněž ne, ten začal dělat tu Akademii, ale nechodil s námi ani Martin. A nejen do třídy, ale ani do

školy. Studoval totiž na zcela jiné škole než my...

Na tomto místě mě jaksi žovíálně přerušil. Nopil se vína a chtěl se na něco zeptat. Vše svědčilo o tom, že se zeptá, na jakou tu zcela jinou školu ten Martin chodil, když nechodil s námi do gymnázia, ale zeptal se na něco jiného.

„Když ti dva chodili na jinou školu,“ řekl bohorovně klidně, „tak odkud jste se znali?“

„Znali jsme se z místa bydliště. Bydlihi jsme totiž kousek od sebe. Jenda v té vile se zahradou, já v menším dvoupatrovém domě, velmi hezkém, a Prokop v nedalekém činžáku, jeho otec byl úředník na magistrátu hlavního města Prahy, který se teď po válce jmenuje Ústřední národní výbor. No a ti dva, Martin a Romuald, bydlili ve čtyřpokojevěm bytě v domě, který stál kousek od vily stavitele. V tom domě byla hospoda, a když naše Barča předstírala, že má zavrat a že by všechno, co by v ruce držela, upustila, sám jsem tam chodil navěčer se džbánkem pro pivo. Čímž chci říci, že jsme se tam s Martinem či Romualdem potkávali před výčepním pultem. I oni totiž chodili večer pro pivo. Vzpomínám si, jak jsme vždycky před hospodou upíjeli ze džbánu a vždycky tam chvíli ještě lelkovali. Když byli na střední škole jako my, jezdili kus cesty toutéž tramvají, takže jsme se vidávali i na stanici a v elektrice. Začátek školy jsme totiž měli stejný. V osm hodin. Jestliže jsme vyjžděli ve stejnou dobu, mělo by z toho plynout, že naše rozdílné školy byly od našich domovů přibližně stejně daleko... Ale dávno předtím jsme se vidávali na hřišti, které bylo za rohem. Tam přicházely děti z celého blízkého okolí. Ty nejmenší si hrály na písku. Když jsme byli malí, houpali jsme se tam na houpačkách a vozili se na takovém malém dřevěném kolotoči. Když jsme povyrostli,



hrávali jsme tam diablo a na peška a posléze jsme tam hráli i kopanou. Myh jsme se pod pumpou v rohu hřiště, jeden z nás vždycky pumpoval a ostatní si myli ruce a pili. Jak to hřiště vlastně vypadalo, co jsme přitom říkali, na co jsme mysleli, čemu jsme se smáli... to všechno...“ připomněl jsem mu zas, „to všechno si musíte sám představit, vymyslet a napsat. Snad se přece vžijete do takových klukovských manýrů,“ řekl jsem, „Vzpomeňte si na sebe, když vám bylo tolik let...“ a na chvíli jsem zmlkl.

Seděl v křesle stále s nohou přes nohu, poslouchal a kouřil. Dalo se čekat, že se teď zeptá, o jaký věk šlo. Tento věk totiž nemohl vědět. Tohle, co jsem mu vyprávěl o chování pro pivo a pak o hrávání fotbalu na hřišti, klidně mohlo podle toho vyprávění předcházet dobu, než jsme chodili na střední školu a potkávali se v tramvaji, avšak v každém případě to předcházelo těch našich patnáct let, to mu musilo být jasné; ale kolik nám tedy v tom čase bylo let, se nezeptal. Asi se mu to pro domýšlení manýrů a psychiky nezdálo významné. A já jsem pokračoval:

„Někdy mne a Jendu doprovázel z toho hřiště k domu Romuald a Martin, častěji však provázeli Jendu než mě, protože je lákalo jejich zahrada u vily. Časem se to však změnilo. Totiž když jsme začali poněkud dospívat. Jendu začal doprovázet Romuald anebo obráceně a mne čím dál více Martin. Samozřejmě, že to mělo důvod. Bez důvodu či příčiny se málokdy co děje, byť se to třeba náhled zdá, a když byste chtěl být velmi přesný, na tomhle místě byste příčinu a důvod rozlišil, jsou to dvě různé věci. Ale nechme to být. Jenda se totiž nadchl Romualdem, a to proto, že Romuald už tehdy vynikal v malířství. Já se nadchl Martinem z důvodů a příčin zase jiných. Abych se však vrátil

k Romualdovi. Měl prostě malířský talent už na střední škole. Jednou Jenda oba bratry pozval na zahradu, nás samozřejmě též, já s Prokopem jsme ostatně tam na tu zahradu chodili často, ale Martin a Romuald tam tehdy byli poprvé. Bylo to na začátku školního roku. Toho památelného roku 1938 před zábořem Sudet....

Zde by mě býval měl přerušit, kdyby byl býval chytřejší, a namítnout, jak to, že teprve tehdy — tak pozdě — byli bratři na Jendově zahradě poprvé, když jsme se znávali od dětství, ale nepřerušil, a tak jsem pokračoval:

„Zahradá Jendova otec u vily byla ovšem jiná, než je tahle má zde u chaty,“ řekl jsem, „tahle má je divoká a zanedbaná, člověk nemá čas, aby si s ní dokonale pohrál, Jendovu otcí se o zahradu staral vysloužilý zahradník, výtečný a vzdělaný člověk. Nicméně ta jejich zahrada nebyl žádný přičesaný parčík. Jendův otec měl vkus i smysl pro pravou přírodu, a tak tam v té zahradě byl i jeden pláček trochu pusiší s křovisky a divokými stromky a uprostřed toho malého zákoutí ve vysoké trávě stála nízká pískovcová socha mořské panny. Byl to dost vzácný barokní kousek... ano, barokní mořská panna...“ a myslil jsem si: „Na tom nezáleží, že to byla podivná pravda, protože o námětech barokních sochařů nemá zdání,“ a pokračoval jsem:!

V tomto zákoutí se tehdy při návštěvě zahrady oba bratři rozhlíželi. Ano, i Martin. Martin byl okouzlen a cítil se tam náhle jako ve svém životě. Romuald však požádal Jendu, nemá-li doma kus nějaké čtvrtky, tužku a gumu, snad i ořezávkou. Jenda to donesl, a zatímco Martin jen tak němě stál, prohlížel si ten zahradní kout, ty stromky, trávu a křoviska, snad i pískovcovou sochu, a stále se od toho nemohl odtrhnout, Romuald ten kout kreslil. Udělal črtu, kterou měl za chvíli,

ale jakou... Na stromcích a křoviskách nevykreslil takřka jediný lísteček, a přece jste viděl, jak jsou bohatě listnaté a jak bujná je tráva — bylo to na samém začátku podzimní — a kam v té chvíli svítí slunce a kam dopadá stín, stín silnější či slabší, a že v popředí je socha, která musí být stará a z pískovce. To byla kresba! A všechno v přesných proporcích a v pozadí kousíček vily. Romuald pak občas kreslil i další věci. Měl prostě talent a nebyl div, že šel po maturitě na Akademii. Uměl i dobře fotografovat, ale to uměl Martin též....“

Odmícel jsem se a napil se vína. On koukal za má záda na zed na tu Venuš.

„Vykládám mu to jasně,“ myslil jsem si, „osoby si snad už nepoplete. Ale neví, co s tím. Kam mřím. Kde je vlastně skryt ten námět. Ten mimotožádný a zvláštní, který jsem mu sblbl. Sedi a mlčí, chvílemi kouká na mě, chvílemi za má záda na tu bídnou reprodukcí Venuš, ale pozorný kupodivu je. Ví, že se něco dít bude.“ Pohlédl jsem k oknu a pohlédl tam i on. Vítr opět zesílil, ale pořad ještě nepřešlo ani nezahřmálo, okno jsem nechal stále otevřené. Pak se napil vína i on, zapálil si novou cigaretu a já pokračoval:

„Po návštěvě zahrady, a to už bylo pár týdnů po záboru Sudet, bylo to v jednu listopadovou sobotu roku 1938, jsme šli na odpolední představení do Národního divadla jen my tři, já, Jenda a Prokop, bez Martina a Romualda. Dávali Verdiho Aidu. Zpíval Richard Kubla. Po představení jsme se pomalu ubírali domů Národní třídou. Václavským náměstím a pak vzhůru k Riegrovým sadům. Na ulicích už svítily lampy a výkladní skříně — v listopadu jsou dny krátké a je brzy tma. Zpočátku jsme byli trochu zamilklí. Opera, jak jistě víte, čerpá děj ze starého Egypta a její závěr — scéna v hrobě —

dojímá. Radames je kvůli Aidě odsouzen za vlastizradu k zadržetí vnikne do hrobce. Aida tam za ním tajně vnikne a dobrovolně s ním zemře. Martin a Romuald ovšem Aidu znali. Znali Aidu stejně jako my, ale tenkrát prostě s námi na ní nebyli. A tady mě opět přerušil.

„Proč s vámi tenkrát nebyli,“ zeptal se opět bohorovně klidně, „protože tu Aidu znali?“

„Proto ne,“ zavrtěl jsem hlavou, „nejde-me přece na některou operu jen proto, že ji ještě neznáme, a jdeme na ni, i když jsme ji viděli třeba už víckrát. Studentská mládež před válkou nebyla ještě tak pod vlivem moderní taneční hudby a na opery často chodila. Jistě si to pamatujete. Nešli s námi tenkrát proto, že jim prostě do toho něco vlezlo, možná že k nim přijela tetička Astorová z Liberce, měli skutečně v Liberci tetu. Důležité bylo, že s námi tenkrát tu listopadovou sobotu, pár týdnů po záboru Sudět, nešli a že my, cestou domů, jsme o nich přirozeně mluvili. Vzpomněli jsme si hlavně na Martina, či hlavně jsem si na něj vzpomněl já.“ A zde jsem udělal delší pauzu. Zde jsem se skutečně odmlčel.

Uvědomil jsem si, že se čím dál více vyprávěním blížím tomu, co se dá nazvat počátkem hlavního děje. Že se již za chvíli dočknu toho, co se dá nazvat první citlivou strunou. Že se už za chvíli ocitnu poblíž podstat, pro něž jsem ho sem na chatu pozval. Nikoli proto, abych mu ten zvláštní a pravdivý námět skutečně daroval — přece jsem věděl, co by asi z něho zplodil, a vůbec ne proto, že by to v dobrém případě i dokázal a uskutečnil, vždyť od plínoci to nepřicházelo v úvahu... ale pozval jsem ho, aby to slyšel. Aby to slyšel a došlo mu to. Aspoň pro tu chvíli, i když pak mu to už mělo být plátné jako nebožtíku věnec na jeho rakvu. Avšak

aby tomu skutečně rozuměl a pochopil to... tohle nebyla maličkost. Udělal jsem delší pauzu, skutečně jsem se odmlčel, abych přece jen ještě uvážil další postup...

„Rekl jsem mu,“ v duchu jsem přemítal, „že mu dám schéma, kostru... vše ostatní si musí vymyslet a doplnit sám, psychologii a život mu já do toho vdechovat nebudu. Klidně s tím souhlasil, že sám, protože je hlupák, protože si myslí, že je to maličkost, má přece zkušenost z těch svých milostných románekových opičáren. Avšak při jeho nedostatků rozumu a citu nikde není záruky, že něco vskutku pochopí a pozná, když bude lapat jen pouhou suchou kostru, schéma...“ a napadlo mě, že bych mu to měl snad přece podat trochu uiterněji a lépe. Pak bych ovšem musil další vyprávění trochu zménit. Totiž jeho formu a aspoň v některých pasážích... „Blížím se ke kritizovatec,“ řekl jsem si, „prostě k tomu, co se dá nazvat začátkem hlavního děje, a musím se rozhodnout...“

Toto moje přemítání zabralo zřejmě víc času, než jsem si sám v té chvíli představil. Zmertčil jsem, že na mě hledí, snad trochu nedočkavě, snad trochu pátravě — ovšem, tak hledíme na někoho, kdo se náhle odmlčí na dobu, kterou nečekáme. Pak se dokonce ozval.

„Co je.“

Nebylo třeba mu odpovídat. Pohlédl jsem na láhev, kolik je v ní vína. Nebylo ho tam už mnoho. Pohlédl jsem na svou a jeho sklenku, ani v těch už nebylo mnoho vína.

„Otevři novou láhev,“ řekl jsem, „tohle však ještě dopijeme.“ A rozlil jsem zbytek z láhve do sklenek. Poděkoval a kývl. S přehozenou nohou teď už delší dobu nesešel. Seděl zas normálně. Zhasil cigaretu, stáhl trochu čelo s pohledem na kulatou stolní desku a já se rozhodl. Že za chvíli změním

formu vyprávění a jeho první struny se dotknou trochu živěji.

„Přece jen k povaze těch postav,“ řekl jsem, ale tohle jsem zatím řekl bezbarvě, „přece aspoň trochu, až budete tu novelu psát a psychologii si sám budete musit domýšlet... tak tedy Martin. Martin byl, aby se tak řeklo, takový přátelský, velmi jemný a citlivý hoch a měl, stejně jako jeho bratr, dobré vychování. Samozřejmě z domova. Ale nebyl žádný jehliáněk. Býval i veselý a neposedný, někdy dokonce i hašteřivý a uměl se i rozdivočít, ovšem ne nějak hrubě a vztekle, ale z legrace, a někdy jsme se spolu například mlátili, a rád hrál fotbal, už od malička, rád si aspoň s mým pohrál, třeba i do kamínku kopl, až se před ním zaprášilo, a sbíral znaky fotbalových klubů, jak bývaly natisklé na kartičkách v čokoládách, a chodil na zápasy na Spartu a Slávii, také na Bohemians a Viktorku Žižkov a obdivoval Pláničku, Zamoru a Combiho, ten snad tenkrát chytal za Juventus či Ambrosianu. Ale stejně jako jeho bratr, i on se dokázal v jistých zvláštních chvílích zamýšlet a pak nebyl ani veselý, neposedný, hašteřivý, ale spíš vážný, posmutnělý a zamlklý. Uměl se ukáznit, podřídit, uposlechnout, to je důležité, řekl jsem, že měl dobré vychování a byl velmi citlivý a jemný. Ale mívával i svou vzdorovitou hlavu a dovedl se vzepřít, a nikdy nebyl rozmazlený a strašpytel. To je tak zhruba jeho povaha. Neměla by se vám zdát moc složitá,“ řekl jsem Potockému a snažil se, aby to neznelo ironicky, „povaha je vždycky vrstevnatá, žádný člověk není upředen z jedné jediné nitě, v jedné rovině se pohybují jenom armoebí. Velmi citlivý a jemný hoch nemusí být ještě přecitlivělý a zmlklý — a veselý a neposedný může být i zamlklý a vážný. Koncně ani schopnost kázně a podřízení nevyklučuje odvahu k vzepření a vzdoru. To si myslí jen lidé, kteří nevidí hlouběji do lidských psychik a myslí, že nemohou být než jednobarvné. Zaměňují povahu lidskou za šaty k pohřbu nebo k svatbě. Tak tihle povahu Martina byste měl v novele zachytit,“ řekl jsem Potockému a opět se snažil, aby to neznelo výsměšně, „tak tu byste měl zachytit, máte-li mu vdechnout duši, ale ne tak, že byste ji prostě popsal, jak vám ji teď popisují já. Musíte Martina předvést v nějakém zajímavém ději, v nějaké příslušné situaci, v nějaké akci, z které by ta jeho povaha byla zřejmá, aniž byste o ní výslovně psal, a to je velký literární kumšt,“ řekl jsem. „Bez něho hocha nepředstavíte životně a skutečně, ale papírově a nevěrohodně. Ale napovím vám ještě víc.“

A řekl jsem:

„Drobnůstka. Bude-li vás ovšem zajímat. Mně se zdá, že je významná.“

Zapálil si cigaretu, kývl a opět přehodil nohu přes nohu a spokojeně se opřel o opěradlo křesla. Toulle polohou ze sebe tak trochu dělal jakéhosi laskavého setrhlého suveréna, čekal jsem jen, kdy hlupák ještě vydechne kouř ke stropu. Kývl a já řekl:

„Martin sice nikdy nebyl rozmazlený, zmlklý a ustrašený, nanajvýš chvílemi jen zaražený, zmlklý a vážný... ale v jednom případě tak trochu přecitlivělý byl. Ze totiž těžko snášel, či vůbec nesašel některé... tak říkajíc věci, které by ho byly nějak těsnily, spoutávaly, dusily. Ne třeba učení, školní řád, rodiče... nebyly to snad ani nějaké řetězy, železa a pouta... měl, jak jsem již řekl, i když se uměl ukáznit a podřídit, i svůj vzdor a dovedl se vzepřít. V čem byl přecitlivělý a co ho těsnilo, spoutávalo a dusilo, bylo něco zcela jiného. Byl to prostor.“

„Prostor?“ povytáhl obočí a zasklebil se, jak činil, když byl potěšen, ale snad i příjemně udiven, a stále s nohou přes nohu opako-

val: „Prostor?“ a já se teď musil trochu zapít, neboť mi opět bylo jaksi španě. Z něho, z ložna, ale nedal jsem to na sobě znát.

„Prostor,“ řekl jsem suše k oknu, „a já to jednou pochopil. Pochopil jsem, proč ho tak dojímal ta závěrečná scéna z Aidy. Nás sice dojímal také, koho ne, hlavně hudebně, ale jeho, Martina, ještě navíc jinak. Ona jim otřásla. Měl rád pohyby, vzduch, slunce, přírodu, měl rád lesy, parky, zahrady... ta Jendova zahrada ho okouzila, tam se vskutku cítil jako ve svém životě, ale nesnášel — a snad právě proto — tmavý, uzavřený prostor. To bylo to, co ho tísnilo, spoutávalo a dusilo a v čem byl přecitlivělý, to bylo to, proč ho tak dojímal anebo jim otřásla závěrečná scéna z Aidy. Kdo má trochu psychologických znalostí,“ řekl jsem suše, „může se zeptat, jak k této vlastnosti přišel. Rozhodně ji nezdědil, protože vlastnosti se nedědí, leda jen jisté dispozice, a stejně tak mu ne mohla být ani vrozena. Jak k ní tedy přišel? Jednou mi to světl. Věřím, že to nikdy nikomu neřekl, jen mně. Ani Jendovi a Prokopovi a věřím, že ani svému bratru, až teprve později. Vlastně věřím...“ poopravil jsem se, „vím to. Mám to potvrzeno. Z předminulého týdne... Ale co,“ řekl jsem náhle, náhle totiž jako bych se byl poněkud probíral ze své vlastní náhlé tísně a pohlédl na Daniela Potockého v křesle, který na mě napjatě hleděl, nic. To ještě vědět nemůžete. Když, tak až později. Proč ho, Martina, dojímal závěrečná scéna z Aidy, proč ho tísnil tmavý uzavřený prostor. Napohled to zavimla hloupě, ovšem nevyzpytatelná bývá lidská duše, a tato napohled hloupost měla dalekosáhlý následek. Teď se radši vrátím tam, kde jsem přestal. Jak jsme šli tu sobotu v listopadu pár týdnů po záboru Sudet s Jendou a s Prokopem z divadla a jak jsme tak šli, připomněli si Martina, hlavně já. A tehdy, tehdy se to-

tiž prostě a z ničeho nic ozval Prokop. Ten, který měl vždycky chladný rozum. Který byl střízlivý a věcný. Který byl neutrální a objektivní... ozval se. Kdo se první ozval po něm, byl Jenda...“ A na tomto místě jsem vstal z křesla.

Vstal z křesla, abych — jak jsem si usmyslil — kousek svého vyprávění změnil. Tu jeho formu. Abych mu vyprávění trochu přiblížil, oživil, protože teď jsme vskutku docházeli k tomu, co se dá nazvat začátkem hlavního děje, tou první citlivou stranou. Vstal jsem a šel pár kroků k oknu. Venku se téměř nic nezměnilo. Pořád bylo stejné šero, stejný větřík, nic víc. Chvilku jsem postál nad petrolejkou s červeným stuhlem a opět se vrátil ke křeslu — ta jedna vzdálenost byla přesně pět kroků — a to jsem párkrát opakoval, zatímco on seděl a zřejmě na mě hleděl. Měl-li ještě nohu přes nohu, jsem nevěděl, nedíval jsem se na něho ani koutkem oka, cítil jsem však, že je zaujat. Snad nějak vytušil, že se blížím k hlavnímu ději... A mezitím, co jsem tak chodil od křesla k oknu a zpět, jsem říkal, jako bych to četl v knížce:

„To už jsme snad z toho divadla šli po Václavském náměstí, a co Jenda vyslovil, platilo právě Prokopovi. Co je nám do toho, co se děje,“ řekl tehdy Jenda, „já vím, něco nám do toho je a hodně, jako všem, ale jak? My za to nemůžeme. My to nezměníme. A omi přece za to nemůžou taky. Copak oni za to můžou? Taková kluci!“

„Taky si to myslím,“ řekl jsem, „Prokope, neblázní. Copak ten chudák Martin odpovídá za to, že nám vzali pohraničář? On za to může? Vždyť je to kluk jako my. Vždyť jsme kamarádi.“

A Romuald to samý,“ kývl Jenda, „copak on odpovídá za to, že nám vzali Sudety? Copak vyvolává nějaké třenicе a výtržnosti? Copak té ohrožuje a napadá?“

Prokop šel chvíli mlčky a my jsme cítili, že se to v něm vaří. A pak řekl:

„Tak se koukni. Koukni třeba na ty uprchlíky. Kolika lidem v pohraničí vzali domovy. Snad milionům. Kdyžby Blaskowitzovi žili v pohraničí, tak by tam dnes zůstali. Ale kdybysme tam žili my, tak bysme musili odtamníd přehnout sem do vnitrozemí jako ty tisíce uprchlíků, a to jen s pinglem na zádech a všechno tam nechat. Martin a Romuald by tam, kde bydlí, bydlili furt, ale ty, kdybys bydlil v jejich sousedství jako oni tady v Praze, bys musil vzít ranec a byl by z tebe nejen uprchlík a bezdomovec, ale i žebrák.“

Když jsem tuto scénku dopověděl, jako bych jí byl čel, ustal jsem v chůzi, shlédl na Daniela Potockého, který teď v křesle jen klidně kouřil, a dodal jsem:

„Blaskowitzovi byli totiž německá rodina a Martin a Romuald chodili ošklivě v Praze do německých škol.“

(II)

JÍŽ VÍČ JAK

hodinu jsme seděli v podkrovní pracovně při zavřeném okně, zavřeném proto, že konečně přišla bouřka. Strhl se vítr, dešť a hromobití. Přesto však to nebyla žádná zbešlá vichřice, která by tloukla do střechy chaty a oken, lámala stromy a metala blesky do proudů nebeských vod, byla to běžná letní bouřka, ale právě proto, po všech těch dnech úmorného vedra a dusna zaplat pánbů za ni. Zato skutečná smůlka přišla v mém dalším vyprávění Danieli Potockému.

Lotr musil tuto smůlku čekat. Jestliže vůbec mé vyprávění dokázal sledovat, musil tuto smůlku čekat. Musil ji čekat přesně od té chvíle, kdy zvěděl, že se děj odehrává v roce 1938 a náš milý Martin a Romuald jsou Němci. Ale tehdy nehnul ani bryrou, stejně jako předtím, když jsem mu oznámil, že vyprávění musím začít dobou, kdy Hitler zabral Sudety. V obou těch momentech jsem sledoval jeho tvář, čelo i oči velmi pozorně, aniž jsem přimmo na něho hleděl, byl to hlupák, který to nepoznal, avšak slyšel dobře a nehnul ani bryrou. A nehnul ani bryrou, když jsem mu pak znovu připomněl, že v mém vyprávění bohuzel budou i historická fakta, bez nichž se to — bohuzel — neobejde. Teď přišla v mém vyprávění smůlka, jež byla historickým faktem, a on ji musil čekat.

„Půl roku po zaboru našich Sudet,“ řekl jsem v křesle naproti němu u kulatého stolu, přičemž on jen seděl, kouřil, pil, hleděl a poslouchal, „půl roku po Sudetách nastal ten den nejčernější, 15. březen 1939. Němci vrhli do toho zbytku naší okleštěné republiky, zřídili protektorát a byl konec samostatnosti české.“ Pak jsem se odmlčel a pak pokračoval:

„Na pražském hrade zavál hákový

líž...“ a když jsem tuto větu vyřkl, načínali jsme již třetí láhev vína.

Protože jsem původně bral nahoru do podkrovní jen dvě láhve, musil jsem pro tuto třetí sejít dolů do kuchynky. Byl jsem si předem vědom, že se tedy na chvíli vzdám a nechám ho v pracovně samotného. Chvilí předtím, než jsem s baterkou v ruce odešel, udělal jsem na stole malé opatření, které ovšem pro samotnou věc nemusilo být nic platné. Předstíral jsem, že na stole dělá více místa, a ten starý jízdni řád a obálky, které se tam válely, jsem vzal a položil na těch pár popsanych stránek, které skrývaly pistoli. Pojistil jsem se, když ho snad bylo napadlo v mé krátké nepřítomnosti sáhnout. Jednu obálku jsem položil na jízdni řád tak, aby se dotýkala rohem dvou jeho jistých písmen na deskách. Pistoľi mohl zjistit, jen když byl pohnul — byl jen o chloupěk — všim, co leželo na ní. Obálka by se byla pohnula a to stačilo, abych věděl, že zaregdi dospod. Ostatně s možností odkrytí pistole jsem musil počítat v průběhu delšího večera, i kdybych byl nešel dolů právě jen pro nové víno. Nahoře v podkrovi nebylo totiž WC. Když jsem se však vrátil s vínem — vzal jsem hned opět láhve dvě — obálka ležela nedotčena, z čehož plynilo, že o pistoli neví.

„Tedy,“ opakoval jsem podruhé, když jsme poprvé upili z třetí láhve, „pamáctého března 1939 zavál na hrade pražském hákový kříž a co se dělo v příštích dnech, víte. Co vám mám líčit,“ řekl jsem a pak jsem pohlédl k petrolejce, která svítila od prvé chvíle na stole u okna a jejíž světlo bylo téměř červené jako světlo výstřaly či varování, a já věděl, že teď musím být navíc už i velmi opatrný.

„Ano,“ myslil jsem si, „ano. V mém vyprávění přišla smrt, kterou musil čekat, avšak to zároveň znamená, že musím být

současně i opatrný.“ Uvažoval jsem o této chvíli už v Praze, ještě než jsem ho pozval na chatu. Svůj názor či lépe plán jsem sdělil Janě, chemičce z Ústavu pro soudní pitvu, jejíž muž byl prokurátor a odborník na vraždy. „Pár fakt po 15. březnu mu prostě připomenout musím,“ řekl jsem tehdy Janě, „bez toho by to nemělo smysl. Musím mu připomenout něco i z dalších hrůz německé okupace, kterou jsme zažili, aby při svém slabším rozumu aspoň trochu chápal tragčnost námetu, který mu údajně dávám, a aby si to nepopletl s nějakým tím muchlováním, které má ve svých spiskách. Musím mu to však připomenout jen tak literárně, jen jako pozadí a ne víc, protože jinak bych ho mohl předčasné zasrařit. Vyvolat v něm podezření, že miřim ještě jinam než na ten literární námět.“ Jana se zasmála, byla dobrým psychologem a vřele souhlasila. Připojila jen pár nabádacích poznámek, jež se měly týkat mého chování, až k okupaci dojdou. „Až k ní dojdeš,“ řekla se smíchem, „musíš být naprosto klidný. Nesmíš se vzrušovat a zvyšovat hlas. Mám za to, že miň zábran můžeš před ním mít, když mu budeš líčit vlastní děj a prožitky vás pět, nikoli politické pozadí. V tom bodě bud spíš ležerní a lhostejný, abys u něho nezbudil dojem, že si s ním hraješ jako kočka s myší. Pak by se mohl vsknout předčasné polekat. Tihle lidé, ať jsou sebevíc hloupí, jedno mají: instinkt. Sám víš dobře,“ zasmála se, „že se někdy například... úspěšným zločincům lehce přibíže zvýšená inteligence a že je to omyl. Nejde o vyšší inteligenci, ale o dobře fungující primitivní instinkt, jáký mají třeba divoké šelmy, jednou jsi sám o tom psal. Abys ho tedy předčasné nesplašil, což by byla škoda neoddmítnutá...“ A tak jsem teď s Danielem Potockým začal mluvit opatrně a místy v množném čísle.

„Ano, co vám mám líčit,“ opakoval jsem

v křeslíku proti němu lhosejtně a lehce, jako bych mluvil o přípravě salátu, do něhož jsem nedal vejce, „Vždyť si na tu dobu oba vzpomínáme. Vždyť si na to pamatujiem vy i já... Hned po 15. březnu, co sem vtrhli, obsadili všechny klíčové úřady a ministerstva a zatkli všechny njebezpečnější lidi, které právě v ten čas zatknout mohli. Hned po 15. březnu, co sem vtrhli, vydali mnohé nové zákony, vyhlášky, předpisy, nařízení a zákazy. A hned po 15. březnu, co sem vtrhli... zatímco novináři musí psát...“ řekl jsem velice, velice opatrně: „jak Berth slavně vítá vítěze po jeho návratu z obsazené Prahy, koná se v Praze na Václavském náměstí velká německá přehlídka. Desítky lehkých a těžkých děl, oddíly motoristů, pancéřových vozů, tanků, kolony aut, úderné oddíly zákopníků, vojska SS a policie... vše v pachu guny, benzínu a nafty, za větění píšťal a bubnů, přehlídka železné síly třetí říše k zastrášení národa, nás všech... před tehdejším vrchním velitelem třetí armádní skupiny, který stojí na tribuně někde před hotelem Sroubek v čele svého štábu, generálem péchohy Blaskowitzem...“

„Tehdejší velitel německé armádní skupiny generál Blaskowitz,“ odvětil jsem, „neměl nic společného s německou rodinou prazských Blaskowitzů. Prali jsme se na to Martina a Romualda za pár dní po přehlídce, když jsme se trochu probrali, to je asi za deset dní po 15. březnu. Romuald řekl: „Ale kdepak, chlapi. Naše rodina má tu čest, že nemá nic společného s generálem Blaskowitzem.“ A Martin vyštěkl, vzpomínám si, zhnřita: „Kdepak, kdepak. To je jen shoda jmen.“ — „Ale dál,“ řekl jsem lehce, „nemusíme si připomínat, ani co bylo dál, víme to oba, oba, vy i já, oba jsme to prožili stejně...“ a v duchu jsem si myslil: „Stejně, ty lumpe. Stejně určitě ne,“ ale nedal jsem na

sobě nic znát, abych ho nespasil, a napil jsem se vína. A pak jsem znovu lhosejtně a lehce řekl, jako bych mluvil o nejblaženější věci:

„Netřeba si však ani připomínat, co teprve přijít mělo. Za pár měsíců přepadli Polsko a rozpoutali druhou světovou válku. Zavřeli české vysoké školy a zastiřeli mnoho českých studentů. Zřídili koncentrační tábory, plynové komory...“ a chtěl jsem říci: „a odvlékali naše lidi na práci do říše,“ ale právě tohle jsem nevyřkl, chtěl jsem být opatrný, a pokračoval jsem: „Den co den někoho zatýkali, vyslychali, popravovali. Vyvrážtili Lidce, Ležáky... nařídili...“ a řekl jsem velmi opatrně: „rasový průzkum Čechů. Vypracovali přesný plán na jejich likvidaci. Zatlacht český živel v protektorátě a všemi prostředky zde posilovat živel německý. Konfiskovat českou půdu a dávat ji německým osídlelcům. Každý Čech v protektorátu si musí uvědomit, že veškerá moc a bohatství země je pouze a výlučně v německých rukou. Nakonec národ po všech stránkách zničit. Čechy v protektorátu vyštěhovat na východ k Balhu a na Ukrajinu. Čechy určené k poněmčení do říše a tam je rozptýlit. No a ten zbytek, který se nehodí pro to ani ono, prostě fyzicky likvidovat. To byly vyhlídky, viděte,“ řekl jsem stále nedbale a lehce, „to byly vyhlídky, vyhlídky vaše, spisovatele a redaktora Daniela Potockého,“ vyhlídky mé, vyhlídky nás všech, všech, bez rozdílu...“ řekl jsem klidně, nezrušivě a teď skoro až unaveně, jako bych mluvil o obouvaní bot nebo o jeho autu, které stálo u chaty, a pátral jsem v jeho tváři, co si asi myslí, prožívá teď... zda vskutku mluvím opatrně, zda jsem stále nezbudil podezření, že mým ještě někým jinam, nehráje-li si s ním jako kočka s myší... Podle toho, jak seděl naproti mně, upjel víno a nakonec si zas zapálil cigaretu,

se nezdálo, že ho plaším. Upijel víno, kouřil, a hleděl, jako by neposlouchal nic jiného než opravdu jen pouhý námet, i když vzaty ze skutečnosti, jeden pouhý námet, který mu nabízím k zpracování, a zas nehmůl ani brvou... ba chvílemi dokonce civěl zas na tu unylovou Venuši za mnou na zdi, a tak jsem se vrátil k vlastní story.

„Tak to byly naše vyhlídky,“ řekl jsem, „vyhlídky nás Čechů. Oni měli být pány, my měli být otroci. Oni měli vládnout nám a Evropě a my měli být zničeni. Oni byli...“ a z opatrnosti jsem řekl dost nejasně, ba spíš než řekl, si to myslil: „...byli nadřazenou rasou, nadlidmi, my méněcennými podlidmi. A teď si jen představte,“ řekl jsem naoko s povzdechem a sklesele, a stejně sklesele jsem shlédl k zemi, „teď si představte, že máte dva dobré kamarády, kteří k nim patří. Kteří k nim patří pokrevně, přímo pokrevně, potom vlastní krve, těla, duše, tak jako vy Čech patříte k tomuto národu nebo orol k prákům, strom k rostinám a křemen ke kameni, kteří jsou jedněmi z nich, víte, co to znáčí? Jednomu je šestnáct jako vám, druhý je o čtyři roky starší, od dětství se spolu znáte, od dětství spolu kamarádíte, od dětství se máte rádi, my jsme se opravdu měli s Martinem a Romualdem rádi, jmenovitě třeba já a Martin, to bylo vskutku velké přátelství... to byla láska, jaká se v tom věku cítí doslova a do písmene, to se nemýlíte...“ řekl jsem a oštre pohledl na lotra, z něhož se mi teď náhle zas skoro udělalo špatně, „a teď náhle... náhle se spolu octnete... to je těžko říci...“ chvílku jsem zatápal, „náhle se spolu octnete v úplně jiné rovině, v úplně jiné sféře, v úplně jiné dimenzi, jako orol u rostlin nebo člověk u kamene, zkrátka někde úplně jinde a vše se náhle propadne do zcela jiného světa... Můžete tedy tušit,“ řekl jsem už zas velmi klidně a sáhl jsem po cigaretě, „jak se

asi teď, po tomhle všem, vyvíjelo přátelství nás tří s nimi dvěma, bratry Blaskowitsovými.“

Zde se na chvílku zamyslí. Skutečně zamyslí, skutečně a doopravdy, všiml jsem si toho dobře. Teď by mi nebyl unil jediný záchvát jeho ničemné tváře, jediný zákmít jeho zhnědlých očí, avšak zamyslí se jen na chvílku a zůstal nadále klidný.

„Přestali jste se spolu stýkat,“ řekl po tomto zamýšlení, a protože už zas kouřil, vydechl kouř ke stropu, „rozešli jste se.“

„Nerozešli jsme se,“ odvětil jsem.

„Nerozešli jsme se,“ řekl jsem znovu a zapálil si cigaretu, „nerozešel se s nimi dokonce ani ten Prokop, ten chladný racionalista, který se proti nim ozval už po záboru Sudet, když jsme se vraceli z Aidy a pak i později proti nim mluvil. Až to budete psát,“ podotkl jsem, „musíte zvládnout ještě jednu věc. Že skutečně hrůzy, z nichž jsem právě část naznačil, začaly až na podzim 1939, až během války s Polskem a po ní a pak hlavně za Heydricha, prostě nejdřív až po prázdninách. Já jsem však ve svém vyprávění zatím ještě v roce 1939 před prázdninami, za pana von Neuratha, a to zatím byla jen pouhá předzvěst, nic víc. Takže se nedivte, ale my jsme se s nimi, s Martinem a Romualdem, nerozešli. Neopak. Asi vás to překvapí, ale my jsme s nimi dokonce ještě společně strávili jeden týden těchto jmenovaných prázdnin...“ a teď, snad potřečí za tento večer, povytáhl obočí a žertovně se zašklebil, jak dával, když dával nejeho potěšení anebo i příjemný údiv...“

Nejdřív mě napadlo, že tohle gesto uspokojenosti z toho, že jsme se nerozešli, neměl dělat. Že se tím bezděčně prozradil. Avšak hned další má myšlenka to popřela. Že vlastně dělá dobře. Kdyby byl projevil nesouhlas s naším dalším kamarádstvím a od-

poroval, mohl jsem ho podezřít naopak mnohem více, že předstírá a hraje. Takhle ukázal naivnost, a protože pro svou hloupost nedokázal — jak jsem byl zcela přesvědčen — simulovat, natož se uchýlit k disimulaci, byla jeho naivita skutečná. Dal mi vlastně důkaz, že stále neví, kam mířím, a neplaší se, tudíž že jedním obezřemě. Napůl se vlna jako debil, dal v křesle zas nohu přes nohu a řekl, že by se na něco zeptal.

Vše nasvědčovalo tomu, že se otáže, kde a jak jsme s Martinem a Romualdem trávili ten společný týden prázdnin, ale zeptal se zas na něco jiného.

„Čím byli rodiče těch bratrů,“ zeptal se a sklepl popel z cigarety, „znali jste je?“

„Znali jsme je. Já, Jenda i Prokop. Otec Martina a Romualda se jmenoval Josef a pocházel z Lipska. Původem byl tedy říšský Němec. Matka však byla pražská Němka. Seznámili se v Praze a tady zůstali. Otec byl obchodník. Neměl však živnost, nějaký krám, obchodoval na papíře. Něco jako samostatný zástupce. Měli hezký čtyřpokořový byt. Párkrát jsem u Blaskowitzů byl, stejně i Jenda a Prokop. Martin a Romuald rovněž bytěvali u nás, vždyť jsme bydlili takřka vedle sebe.“ Na chvíli jsem opět zmlkl a vyčkával. Měl nejlepší možnost, zeptat se dál. Samozřejmě na to, jaký ten pan Blaskowitz byl. Zda to byl slušný člověk, či co... a co matka... ale nezeptal se. Seděl s cigaretou v ruce a hleděl kamsi vedle mého křesla, a tak jsem mu to řekl bez výzvy.

„Pan Blaskowitz byl slušný člověk, paní taky. Takový běžný slušný člověk, který si na nic nehrál, nic nepředstíral, prostě normálně pracoval a staral se o rodinu jako každý jiný. Jeho vystupování bylo korektní, velmi společenské, ale zcela přirozené. Ani nevím, že by byl, když to začlo v Sudetách, vstoupil do Henleinovy strany, což pražští

Němci — pokud tam už nebyli — dělávali, ani nevím, když předtím byly volby, koho volil, zda tu sudetoněmeckou stranu, sociální demokracii — snad volil živnostníky. Ani nevím, zda jako Němec vstoupil po okupaci do NSDAP a stal se nacistou, myslím tedy nacistou v tom smyslu, že vstoupil do NSDAP, u Blaskowitzů se nikdy před námi o politice nemluvalo. Ale možné je, že do NSDAP vstoupil. Hitlerovi na protektorátních Němcích velmi záleželo. Tito Němci totiž znali české lidi, české poměry, českou řeč, byli německým živlem v národě, který měl být zničen. Všude měli přednost, dostávali výhodná místa, vysoké řády, vedoucí postavení. Přesto nevím, zda pan Blaskowitz vstoupil do NSDAP. Něco však vím v tom směru o Martinovi a Romualdovi, řekl jsem a uhasil cigaretu, „o Martinovi a Romualdovi něco vím, ale to později, až k tomu dojdou...“

A ještě jsem řekl:

„Matka byla milá vládná žena, měla krásné rty a oči, Martin to zřejmě zdědil po ní a měla... sestru. Sestru, takže chlapci měli tetu. Jmenovala se Astrová,“ řekl jsem, „ale nebydla v Praze, nýbrž v Liberci. Když bylo Martinovi pět let, strávil u ní měsíc, Liberec tehdy samozřejmě ještě nebyl sudetáckou baštou, bylo to dávno před Hitlerovým nástupem a v našem pohraničí byl klid a mír. My jsme tuto tetu osobně neznali, ale... musila to být žena velmi nerozvážná a... divná,“ řekl jsem a pak jsem na chvíli povstal z křesla a rychle odvrátil tvář k oknu... Potocký se ozval.

„Jak divná,“ zeptal se naivně, „zvláštní...“ a já cítil, že na mne zespodu zvědavě hledí. Opět jsem si sedl a na rozdíl od něho jsem si cigaretu zapálil, ac jsem přestal kouřit před chvilkou.

„Byla pravý opak paní Blaskowitzové,“ odvětil jsem a napil se. „Mohu vám nazna-

Čít snad už trochu předem,“ řekl jsem pomalu a trochu váhal, mám-li to učinit, „že na ten svůj pobyt u mí Martin poději velice doplatil. Velice, převelice doplatil. Ale to teď nechme,“ řekl jsem krátce, „teď ne. Paní Blaskowitzová byla starostlivá, pečlivá, na to si vzpomínám, dobrá kucharka, znalá českých jídel a na svnech Ipéla. Zvláště na Martínovi.“

„U nich v rodině se mluvilo česky?“ zeptal se opět dost naivně a já odvětil:

„To víte, že ne. Vždyť to byli stoprocentní Němci. Kdyžby býval byl jeden z rodičů Čech, mohlo se v rodině mluvit i česky. Ale oba rodiče byli stoprocentní Němci.“

„I oni však musili umět česky,“ podotkl s gestem, jako by byl objevil Ameriku, a já odpovéděl:

„Samozřejmě, že uměli česky. Nejen matka, která pocházela z Prahy a žila tu tedy odjakživa, ale i otec, který sem přišel z Lipska. Když vy budete žít v Německu čtvrt století jako on zde, budete také umět německy...“ a myslil jsem si: „Ty ses asi tu řeč ne naučil nikdy. Ty jsi vždycky asi potřeboval tlumočnicka... U rodičů,“ pokračoval jsem, „byl ovšem znát německý přízvuk. Ale u Martina a Romualda, kteří se v Praze narodili, německý přízvuk téměř znát nebyl, či lépe, vůbec nebyl. Nevím,“ řekl jsem a opravdu to nevěděl, „mám dojem, že jen zkušený člověk by byl poznal v jejich češtině německý přízvuk. A to tedy navzdor i tomu, že od kořálky mluvili doma německy a od první třídy chodili do německých škol. Je to zvláštní?“ zeptal jsem se a teď se mohl tázat, jak takové výtečné výslovnosti přišli. Zda jen tím, že se stýkali s českými kamarády a vůbec s Čechy, ale tato otázka jeho hloupé hlavy nenapadá, neptal se a já pokračoval.

„Prostě, prázdniny, které následovaly po 15. březnu, tedy už prázdniny v protektorá-

tu 1939, jsme strávili společně. Totiž jeden týden. My tři Češi a oni dva Němci. Možná že by vás zajímalo, jak k tomu vlastně došlo. Když se nad tím zamyslím, cítím to tak trochu jako ironii osudu. Jakkoli ustavičně jsme se po celá minulá léta stýkali, jakkoli jsme společně chodili na hřiště, do divadla, na vzájemné návštěvy, občas i na fotbal, hlavně na Viktoriku Žižkov, nikdy jsme spolu nebyli na prázdninách. Nikdy, ani jednou. A teď, po okupaci, po 15. březnu, kdy se začala vést ostrá čára mezi Čechy a Němci, teď spolu travíme jeden týden prázdnin. Řeknu, co tomu společnému týdnu prázdnin předcházelo, ač v tom nic zvláštního není.“

Měli jsme dopité sklenky, a tak jsem vzal láhev a znovu nali. Pak jsem se obrátil k oknu. Nebylo to poprvé. Už několikrát jsem se za tu dobu obrátil k oknu, a to proto, abych viděl, jak je venku. Zda je tam pořád ten vítr, dešť a bouřka. Teď tam byl už jen slabší vítr a dešť, ale velká tma. Obloha musila být velmi zatažená. V chatě plukovníka Nyklase a u Ery Jarné se svítilo. Na mých hodinkách bylo deset hodin, do půlnoci tedy zbývaly dvě hodiny a v jizbě bylo nakouřeno.

„Moc tam nepříší, a tak když dovolíte,“ řekl jsem jakoby slušně, „pootevřu okno.“ A vstal jsem z křesla a šel pootevřít okno. Do místnosti ihned vnikl čerstvý vzduch, jaký bývá v létě při dešti, a všechno kouř z našich cigaret se začal táhnout k oknu. Potoc-ky to zpozoroval a řekl:

„Je to zvláštní. Když se kouří a otevře se okno, tak se kouř netlačí zpět, ale proudí ven. To je nějaký fyzikální zákon.“

„Zřejmě ne jiný,“ přikývl jsem, „ale není to tak vždycky. Asi záleží na síle přetlaku,“ a blesko mi, zda ten lump vůbec poslouchá, co mu vypravuji, a sleduje to, avšak vše svědčilo o tom, že poslouchá a sleduje. A ta-

ké jsem si byl teď už zcela jist, že jsem ho předčasně neznelidnil, když jsem mluvil o těch historických faktech. Hleděl pozorně, zřejmě stále nevěděl, co s námětem dělat, co si z toho vybrat, čekal na pointu. A já se vrátil do křesla a pokračoval.

„Co tedy předcházelo týdnu našich společných prázdnin, vskutku nic zvláštního, a přece! Ten společný týden nebyl na začátku prázdnin, ale na konci, prostě poslední srpnový týden 1939. Domluva však byla před koncem školního roku. Jedno odpoledne jsme trávili na zahradě u Jendovy vily, my tři a Martin. Romuald tam tehdy s námi nebyl. Romuald měl v té poslední době vůbec občas nějaké zástoje, ale politického v tom nic nebylo. Já se na to neptal, ani Jenda ani Prokop, ale Martin mi jednou naznačil, že Romuald má nějakou holku. Zkrátka, tehdy na té Jendově zahradě nebyl. V zákoutí u mošské panny jsme jedli jahody v jogurtu, ten tehdy ještě byl k máni, každý z nás měl dost velkou misu a lžičku a jak jsme tak pomalu jedli, Jenda prohlásil, že otec řekl, že nejktrámější hvězdáné nebe je koncem srpna. Nevěděl jsem, kam míří. Inu, řekl Jenda, přece snad víte, že máme v Ondřejově Koubkovy...“ a to jsme opravdu věděli. Jendovi rodiče měli v Ondřejově Koubkovy. Pan Jakub Koubek byl hajný, avšak nebydlil v lesní hájovně, nýbrž v chalupě na kraji Ondřejova a při ní měl malé hospodářství. Měli dvě krávy, prase, husy, králíky a slepice, trávy bylo všude dost a pan Koubek jako hajný měl i dostatek krmení jiného, prostě mohl si to zvířectvo držet. Když pak přišly potravinové lísky, byl samozásobitel. Koubkovi měli syna a dceru, avšak už starší. Syn byl ženat a pracoval jako mechanik na ondřejovské hvězdárně, jmenoval se po otci Jakub, dcera měla asi pětadvacet let, jmenovala se Růžena, byla ještě svobodná a na

rozdlil od bratra bydlila s rodiči v chalupě. Nejktrámější hvězdáné nebe je koncem srpna, řekl tehdy na zahradě Jenda, a my bychom je mohli pohodlně vidat z ondřejovské hvězdárny. Otec řekl, že můžeme na týden ke Koubkům. Že se s nimi domluví. Chalupu mají prostornou, na půdě jednu úplně volnou jízbu a tam můžeme bydlit. Paní Koubková nám bude vařit, když mají jídla dost, otec řekl, ať se ještě vykrmíme, dokud to jde, kdoví co bude a otec to sám i vyrovná. Za nás všechnu. Je to jeho věc a bere si to na svůj účet. Ani jsme se nerozmysleli a byli okamžitě pro. Totiž, abych to teď řekl přesně, přerušil jsem se a pohlédl na Daniela Potočského, který si právě zapaloval novou cigaretu, byli jsme okamžitě pro my dva, Prokop a já. Martin totiž mlčel. Vzpomínám si na to jako dnes, jak na té zahradě u sochy stál, dojídal jahody a mlčel. Měl oči sklopné, hleděl na svou lžičku a mlčel. Budete-li to literárně zpracovávat, měl byste tento moment vyzdvihnout, řekl jsem Potočskému, „Je to jeden z těch momentů, z nichž můžete sprádat jeho psychologii. Nebo... z nichž ji můžete zpětně vyvodit. Prostě Martin po Jendově pozvání jen tak stál, hleděl na lžičku a mlčel.“ A zeptal jsem se: „Víte proč?“

„Proč,“ řekl, s pohledem na strop vydechli kouř a trochu se zamysli, jak to někdy udělají velmi inteligentní lidé, „ten Martin byl snad... snad nějak nejistý.“

„Ale proč nejistý...“ zeptal jsem se a zdepten hlupák nechápal. Tohle bylo na něho složitě. Avšak mohla to být i má vina, že jsem mu ne dosti názorně naznačil jisté souvislosti. A tak jsem řekl:

„Martin prostě jen stál, hleděl na svou lžičku, protože byl nejistý a strýděl se to přiznat, z téhož důvodu i mlčel. A co, Martine, že mlčíš,“ zeptal se Jenda, „ty s náma nechceš? Nebo nemáš koncem srpna čas?“

a teprve teď Martin ožil. Řekl, že ano, že má čas a že by jel také. Dejte pozor,“ řekl jsem Potockému, „Martin odpovídal, že by jel také. Slyšíte ten konjunktiv? Napíšete-li po předchozí scéně: „Pojeď; budete vedle. Martin vám proklouzne skrz prsty a celá ta scénka ztratí smysl. Teď snad už víte,“ zepřel jsem se Potockého, „co tím naznačuji, co tím chci říci?“ a protože jsem byl nadále jist, že nepochopili, sdělil jsem mu to sám. „Prostě Martin, když Jenda přišel s návrhem na Ondřejov a zval nás a navíc ještě s tím, že to bude otec ráhnout, prostě Martin si nebyl jist, zda se to vztahuje i na něho. Chápete to? Náš odvčký kamarád si najednou nemí jít, zda se to vztahuje i na něho. Nebo řečeno ještě líp, náš starý Martin si najednou netroufá — to je to správné slovo — netroufá pozvání vztáhnout i na sebe. Jet na týden na prázdniny ke Koubkům na Ondřejov a navíc, když to bude platit Jendův otec. Už tomu rozumíte?“ zeptal jsem se a on kývl.

„Ano,“ odvětil, „byl už protektorát, vy jste byli Češi a on Němec. Proto.“

„Proto,“ kývl jsem, „ale to je jen vnější stránka věci. Ta vnitřní, důležitá, je v tom, že si Martin najednou netroufá a z té příčiny se od nás odtáhne a stáhne se do pozadí. Martin, který nebyl žádný jelimánek a nikdy nic podobného by byl býval před námi neudělal. Znenáhla a plíživě jak had se mezi nás dostávala nějaká hračka. Představil jsem si to tehdy velmi obrazně. Sedíme někde vedle sebe, mluvíme, hledíme a zatím za našimi zády se mezi nás plíží zmije. Náš někdejší vztah začínal být narušován. Čím asi...“ řekl jsem, „nějakou nedůvěrou. My Češi a on Němec. Věděl přece, jak Češi nenávidí nacionalistické okupanty, brání se všemu, co je německé, vzdorují... nutně může u něho vzniknout pocit, že i náš vztah k němu jakožto Němci chladne, že se mu zvolna odcižujeme,

přesáváme s ním počítat, snad dokonce mu i věřit a on že se znenáhla už nesmí spoléhat na nás, že si zvolna začínáme nerozumět. Když na to dnes myslím,“ řekl jsem, „tak vidím, že se právě zde na té zahrádce před koncem školního roku navenek zjevila část z tragédie, kterou vám chci sdělit. Takovou drobností. Mlčením, pohledem na líci, nejistotou. Jak se lidé rozdělují, aniž si to třeba přejí. Je to nebezpečný podvědomý anebo vědomý mechanismus, jehož příčinou je had. Když však Martin viděl, že pozvání na Ondřejov patří i pro něho, že patří samozřejmě, jako by z něho vše spadlo, ožil a byl to zase on, starý Martin. Jenda pak připomněl, že pozvání patří i pro jeho brácha, a u toho zůstalo. Nevzpomínám si, kde ty tehdejší prázdniny trávil Martin a Romuald, myslím, že v Liberci u tety rozhodně ne, spíš byl pár týdnů v Lipsku, pro děj je to bezvýznamné. Ale před posledním srpnovým týdnem byli oba už v Praze a všichni jsme jeli ke Koubkům do Ondřejova na chalupu.“

„Vlakem?“ zeptal se s pohledem na reprodukcii Venuše a já zavrtěl hlavou.

„Ne vlakem, vlak tam nikdy nejezdil, a ani autobusem, ale na kolech. Dosud jsem nepovídal, že všichni, všech nás pět, jsme měli kola a rádi jsme na nich jezdili. Tehdy nebyly silnice tak plné aut jako dnes a na kolech se dalo dobře jezdit, vždýt si na to vzpomínáte. Tehdejší mládež, když ještě nebylo tolik aut, jezdila na kole, kolo byl takový běžný cestovní prostředek. A já měl, na tehdejší dobu, obzvlášť vzácné kolo. Byl to francouzský Siker, už ani nevím, jak se to správně psalo, koupila mi ho babička za něco, snad za jedno zdářlejší vysvědčení, chudák, měl jsem i přehazovačku, tu měl i Jenda a taky Romuald. Prokop a Martin přehazovačku neměli. Jejich kola byla cestovní, to Jendovo, Romualdovo a mé položávoční.

Stačilo však vyměnit řídkitka a bylo, podle tehdejších představ, závodní. Prostě, vzali jsme si rance, takové rukavky na záda a ještě tornu na rám, Romuald navíc i fotoaparát a spouštu čvrtek a tužek a jelí jsme. Ondřej je smérem na Říčany a daleko od Prahy není, ale my jsme jeli pomalu, žádné dostihy a předhánění a dělali jsme různé zastávky, když se nám libilo místo, kterým jsme právě projížděli. Vyjeli jsme dopoledne a pozdě odpoledne jsme byli na místě. Koubkovi z nás měli radost...“ řekl jsem a teď se loir zasmál. Mínil to zřejmě jako žert. Zasmál se a napil se vína.

„Měli radost opravdu,“ pokračoval jsem, „paní nám hned donesla mléko a dcera, ta pětadvacetiletá Růženka, nám namazala chleba s máslem, to bylo tak na uvířanou po cestě, později k večeru dala dobrou polívku, každému ukrojila kus naloženého vepřového masa a usmažila vejce. Druhý den zabili tři králíky. Slepice žádné, pochopitelně, byl konec srpna a slepice nesly. Ale měli jsme i ryby a také houby, které jsme sami v lese nasbírali, ale paní Koubková dostala u řezníka i maso, tehdy to pořád ještě šlo, ostatně Ondřejovský řezník byl jejich dobrý známý, jak by ne, když pan Koubek byl hajný, a paní Koubková nebo její dcera také pekla, vdolky a koláče, dělala bramborové placky a knedlíky, vůbec se z brambor u Koubků často vařilo, dělala však i ovocné knedlíky, ovoce měli Koubkovi víc než dost, u chalupy byla velkánská zahrada, samé jabloně, hrušky, jedna stará hruška stála i v rohu dvora, těsně už v srpnu nebyly a švestky ještě nedozrály — ale dělala knedlíky i s borůvkami a jahodami, ty měl obzvlášť rád Martin a slečna Růžena mu je schválně hodně sladila a masila a říkávala, že jí krvácí srdce. To jako, pane Martine, abyste jedl za mně, říkávala a smála se, já si to žel dovolit nemohu, proto jsem

smutná, vážila metrák a chudák se domnívala, že by tloustla... a jedli jsme i rybíz a angrešt a hodně zeleniny, hlávkový salát, špenát, zelí, rajčata, to slečna Růžena jíst mohla, a jedli jsme i kukuričné klasy, ty nám moc chutnaly, zkrátka, o jídlo nebyla nouze a dobře jsme se měli. Koubkovi se k nám chovali příkladně. Paní Koubková i pan Koubek, i jejich syn Jakub, který bydlil se ženou opodál, i jejich dcera Růžena...“ a teď mě opět přerušil. Dotazem. Dal se čekat dvoji. Ze se zeptá, zda Koubkovi vědí, že ten Martin a Romuald jsou Němci, anebo že odbočí a bude se pít po dceri Růžence. Nenusilo ho napadnout nic lepšího než se zeptat na ni. Kupodivu se však nepal, možná proto, že vážila metrák. Jako dosud se vždy ptal na něco jiného, tak i tentokrát. Řekl:

„A co ta hvězdárna. Byli jste tam...“

„Byli,“ odvětil jsem, „hned druhý den. Vzal nás tam ten Koubkových syn, který tam pracoval jako mechanik. Na hvězdárně se nás však ujal navíc jeden pan docent, provedl nás, vysvětlil nám všechno a samozřejmě nám umožnil dvát se do různých dalekohledů, které tehdy na Ondřejově byly. A to bylo na tom našem týdnu prázdnin krásné. Ale...“ na tomto místě jsem se přerušil teď já. „Je to hlupák, který nikdy můj námet nezpracuje,“ myslil jsem si v duchu, „avšak znovu mu ještě naznačím, jak si má autor počínat. Aby teď viděl, jak se literární práce pointuje. To, čeho on nikdy ve svých spisích nebyl schopen.“ A tak jsem řekl:

„Byli jsme sice na hvězdárně hned druhý den, ale kdybych tento námet zpracovával, nechal bych hvězdárnu až na konec. Proto, že tvořila jakousi pointu, jen si to představte. Nebe, hvězdy, vesmír, víte, co všechno se dá o tom napsat? Co všechno se dá o tom říci? V dialogu? Celý svůj životní postoj můžete

na konto vesmíru rozepřít. Různé své názory na život, na vážné otázky lidského bytí, své představy, touhy a přání... a podle pravdy, v tom týdnu v Ondřejově k takovému dialogu skutečně došlo. Mezi mnou a Martinem. Leccos z toho, co každý z nás měl na srdci, jsme si skutečně vyříkali. Já vám z toho něco povím. Je to však vsutku jedna z menších point, a proto to neřeknu teď, ale až nakonec," a v duchu jsem si myslil: „Něco mu z toho opravdu povím, byť zdaleka ne všechno. Takové věci se kde-komu nesvěťují.“

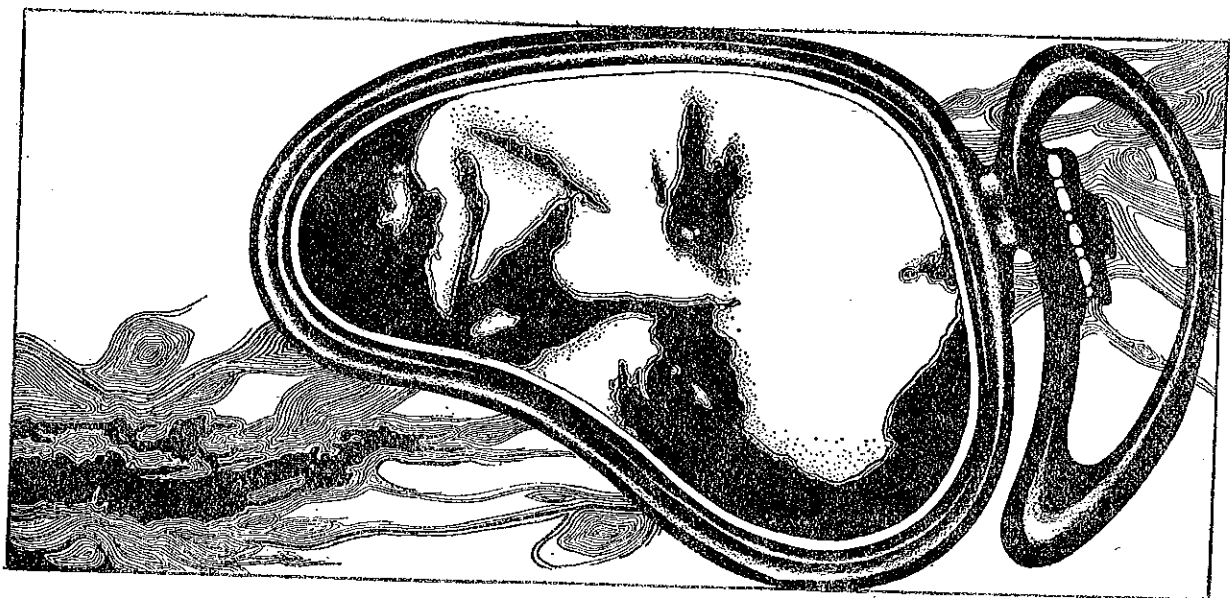
Sklenky byly už opět téměř prázdné, a tak jsem je dohl a pokračoval:

„Protože pan Koubek byl hajný, vzal nás i na obchůzku do lesa. Chodil s flintou, přičemž zavěšenou na zádech, později ve vzpomínce jsem si uvědomil, že to byla dvouhlavňová brokovnice systému Lefauchoux ráže 16-16, které se dnes užívá jen velmi zřídka, ale to vy vědět nemusíte. Pan Koubek chodil s taškou patron a samozřejmě se pseem. Koubkovi měl psa. Jmenoval se Rex. Velmi si na nás zvykl, hlavně na Romnald. Snad proto, že ho Romnald také párkrát kreslil... Pan Koubek nám v lese jedacos vykládal o stromech, rostlinách a zvěři. V lesích kolem Ondřejova žila tehdy i vysoká, nevím, zdali je tam dodnes. Bylo tam hodně divokých králíků, v polích dost koroptví, samozřejmě i zajáci, Prokop se tenkrát ptal, jak je to s rytláky a zda pana Koubka někdo někdy v lese přepadl. Doma nám pan Koubek ukázal mechanismus brokovnice, když ji rozebral, aby ji čistil. Vysvětlil, že se letoška vyznačuje zvláštním způsobem zapalování, takzvaným jehlovým zápalem, že zápalná slož je umístěna v náboji a zasahuje do ní jehla, druhý konec výčtrná z nábojnice, úder kohoutku se přenáší jehlou na zápalku a tím nastane odpálení... Prokop pak

později řekl mně a Jendovi, zda jsme si všimnili, jak právě tohle zajímalo Romnalda a Martina, prostě zbraň... ale myslím, že si to spíš domýšlel než skutečně pozoroval. Pokud jde o Martina, ten byl hlavně šťasten v tom lese. Jak jsem už předtím podotkl, Martin měl lesy rád, stejně i zahrady a různé parky, a vůbec měl rád volnou a otevřenou přírodu. Pan Koubek nás také naučil poznávat nové druhy zeleniny, o nichž jsme nikdy v životě neslyšeli. Brokolici, která se sklízí v září, polníček, který se seje koncem srpna, černý kořen, který se sklízí na podzim, a patison, který se dá jíst syrový stejně jako polníček a černý kořen, a také nám vyložil orientování v přírodě podle slunce a hodinek, to jsme však již znali.

Chodili jsme se koupat do říčky. Plavat se tam moc nedalo, avšak bylo to dobré aspoň pro osvěžení. Poslední srpnový týden roku 1939 byl asi tak parný jako tehle náš týden červenový. Dvakrát večer jsme byli i v ondřejovském kinu. Jako dnes si pamatuji, co tehdy dávali. „Děve ze zlatého západu“ s Mac Donaldovou a Eddym a „Holka nebo kluk“ s Adinou Mandlovou a Václavem Tréglem. Před tím prvním filmem v kinu prodáváli „ledo“, něco jako dnešní nanuk, a my to ani nepostihli a hoši nám koupili. Romnald Jendovi a Prokopovi, Martin mně, zřejmě to tak chtěl. Při českém filmu už zmrzlinu neměli, avšak na něm jsme už nebyli šami, ale s několika místními hochy, s nimiž jsme se zatím seznámili. Jako dnes si na to seznámení vzpomínám. Šli jsme do lesa kolem fotbalového hřiště. Ondřejovské hřiště tehdy — to byla obvyčejná louka, porostlá nízkou trávou a plevelem, jen před brančkami byly nezarostlé škvárovité plácky ušlapané, jak to běžně bývá, a když jsme šli kolem, tak tam právě pár místních hochů kopalo. Martin se z nás zastavil první, vzdyc-

Ky měl fotbal rád, párkrát mič odkopl, když zaležel k nám, pak jsme všichni přešli k branice a pak už neutrvalo dlouho a zahráli jsme si s nimi. Jeden z těch místních hochů se jmenoval Apelt a jeho otec byl učitel. Asi dvakrát za ten týden jsme vzali kola a vyjeli si do ondrejovského okolí. Ten Pepík Apelt s námi. Chodil do Benešova na nějakou pútnyšlovku a byl stejně stár jako my. Byli jsme v Pyšelských ve Štíbné Skalici, kde tenkrát měli dobrou zmrzlinu, a hlavně jsme byli na Sázavě, kde jsme se pořádně vykoupani. Dojeli jsme až k sázavskému klášteru a tam jsme si v příjemné zahradní restauraci dali pivo velkopopovické. Nikdo z nás přišel na pivo nebyl — doby, kdy jsme upijeli pivo doma, před hospodou, byly již ty tam — ale v tom horku nám přišlo k chuti. Vzpomínám si, že tehdy v oné sázavské restauraci u stolku, který stál ve sítnu košaté lípy — myslím, že to byla lipa — si Apelt stěžoval na povinnou němčinu ve škole... Pomalu bude víc hodin němčiny než češtiny, řekl, a mě to vůbec nebaví, z toho je vidno, že vůbec netuší, že Martin a Romuald jsou Němci, že je jejich přívuk neprozradil... a Prokop se tam pak trochu rozpovídal o historii sázavského kláštera, který založil za času knížete Oldřicha poutevník svatý Prokop, první jeho opat, který přemohl samotného čerta, zapřál ho do pluhu a oral s ním okolní pole. Prokop to znal a my s Jendou jsme pochopili, kam míří. Sázavský klášter, to je kus historie české a od záboru Sudeť, našeho potomního návratu ze studentského představení Aidy, si Prokop málokdy dal ujít příležitost, aby něco podobného před Romualdem a Martinem neprohodil. Stejně tak něco připomínal u románského kostelíka v Rovné a u kostela v rodišti malíře Josefa Lady, kde je románský portál se svatým Vojtěchem a Václavem. Na zpáteční cestě do má do Ondřejova jsme se stavěli v jednom



skalnatém lesku, mech, vřes, kameny a slunce, a na chvíli si sedli. Před námi bylo hezké zelené houšti a v pozadí vysoké borovice. Náhle se poblíž mě a Martina objevila zmije. Martin ji viděl první, vykřikl na mě a chytil klacek a začal ji mlátit. Nakonec polomrtvou odehnal. Později mi řekl, kde se v něm v té chvíli vzalo tolik síly...“ a v duchu — aniž jsem to řekl nahlas — jsem si vzpomněl. „Mohla tě uštknout,“ řekl... „Na zpáteční cestě domů do Ondřejova potkala však Martina i malá nepřijemnost. Jak řezal jednu hrbolatou zatáčku na okresní cestě, dostal smyk a škl z kola. Samozřejmě jsme všichni chodili v krátkých kalhotách a Martin si dost zle odřel koleno. V závěsní tašičce pod sedlem jsem mával kromě lepidla, gumiček na duši a francouzáku i vatu a jodovou tinkturu, snad i čistý lín, a Martini jsem koleno očistil. Jisté ho to páliho, ale Martin tenkrát schválně křičel víc, než bylo zdrávo, prostě pro legraci, což pochopil zakrátko i Apelt. Jak jsem již řekl, Martin byl sice jemný, ale žádný mazánek a uměl tropit i klukoviny. Prostě, společný týden prázdnin v Ondřejově u Koubků a vy...“ řekl jsem Potočkému, „vy, když to budete psát, si k těmto skutečným příhodám vymyslete ještě další. Takové, které by odpovídaly létu a nám pět, upozornil jsem na to už na začátku. Hlavně aby se v nich obrazila psychologie každého z nás, zvláště Martina a Romualda. Psychologie z jejich jednání a činu. Nezapomíte také na to,“ připomněnul jsem mu znovu, „že hoši měli fotoaparát a dělali snímky, například právě na výletě k Sázavě, a Romuald navíc kreslil. Všude si sebou brával čtvrtky, gumu a tužky. Kreslil v lese, u říčky, u Sázavy, kreslil románský kostelík v Rovné i se hřbitovem, kreslil doma u Koubků a mimoto načrtával i portréty, naše, i Pepíka Apelta, paní a pana Koubka,

jejich dcery Ruženy i toho psa Rexe. Něco z toho hned vzápětí roztrhal a zahodil, ač jsme mu vždy za to spílali. Něco z toho nám daroval a také Koubkovým, kteří si toho opravdu a velice vážili, něco si nechal. Všechno bylo výtěčné. V šestnácti letech jsem sice nebyl žádný znalec, ale tohle jsem poznal. Dal mi to prostý cit. Už tehdy z Romualda rostl malíř. No a teď ta hvězdárna, ty hvězdy,“ řekl jsem Potockému a zde jsme udělali pauzu.

Poprvé za tu dost dlouhou dobu, co jsme seděli v podkrovní světničce, požádal, že by si odskočil dolů.

Dal jsem mu tedy baterku a zároveň i popelníčky, aby je tam vysypal, a šel.

A já přemýšlel.

Především jsem znovu uvážil čas.

Do půhnoci zbývalo půldruhé hodiny.

Pak jsem uvážil pít.

Končili jsme třetí láhev vína.

Byly to sice litrovky, nikoli sedmnický, ale i tak jsme toho vlastně přliš za tu dobu nevypli.

Pak jsem zjistil, jak je venku.

Oken, které bylo pootvěrené, jsem viděl, že už není ani ten slabší vír ani déšť, že je tam pouze jen stále ta velká tma. Plukovník Nyklas stále ještě svítil, v jednom okně, byl na chatě sám, a snad studoval nějaký závažný materiál. Když byl na chatě bez rodiny, to dělával. Svítila i Jarná, ta však ve třech oknech, protože měla s sebou manžela a dcerku, byla vdaná. K chatě inženýra Macha jsem neviděl ani od okna, byla vzdálenější a zakrývaly ji stromy.

A pak jsem si v duchu rychle udělal malou rekapitulaci.

„Do půhnoci zbývá půldruhé hodiny,“ řekl jsem si, „dlouho už tady s ním sedim a vykládám mu námět. Je pravda, pozorně poslouchá a snad to i chápe, ale rozhodně ho

to přliš nebaví. Tohle přece není jeho námět. Jo, kdybych mu řekl nějaké věcičky milostné, kdyby v tom byly nějaké paničky, třeba i taková Eva Jarná... jestlipak na ni ještě myslí... to by bylo jiné. Ale tohle, o partě kluků... možná že ho to otravuje moc, ale protože je lačný tupec, říká si, kdoví... hlavně čeká, co se z toho vyklubá. Jakáže to bude tragédie, po které pásl už při večerí. Tragédie bude,“ myslil jsem si, „dočkáš se. Ale kromě ní ještě jiná, lotře. To však nebude tragédie, ale tvůj konec.“ A ač mi do smíchu nebylo, usmál jsem se na tu hromádku, co ležela na mé výtěčné pistoli, a došli jsem si zbytek vína z třetí láhve. Pak jsem přistoupil ke dveřím. Byl právě čas. Dole blikala baterka a zněly kroky, už se vracel.

„Hej,“ zvolal jsem na něho dolů, „když už tam jste, vemte ještě láhev. Jděte do kuchynky a posvirte si tam pod dřež.“

Odvětil, že ano, a za chvíli pak dolezl nahoru s popelníky a s pátou láhví. Neboť čtvrtou nenačatou jsme měli ještě nahore.

„Tedy ta hvězdárna, ty hvězdy,“ opakoval jsem a otevřel láhev, když si sedl, „ši jsme tam se synem pana Koubka druhý den k večeru, když se začalo stmívat. Na hvězdárně, jak jsem se již zmínil, se nás ujal jeden pan docent. Nebe bylo jasné, jako vymetené, a jak temné, hvězdy naskakovaly jedna za druhou, to jsme samozřejmě viděli pouhýma očima. No a když jsme pak hleděli dalekohledy... Nevím už, čím pan docent začal výklad, měsícem ne, ten na nebi právě nebyl, myslím, že začal meteority a řekl, že jich teď ke konci srpna ubývá na rozdíli ode dní mezi červencem a srpnem, kdy je jich nejvíce, ale, vzpomínám si, že brzy na začátku se zmínil o tom, že letošek, tedy rok 1939, je velmi příznivý pro výskyt vlasatic. Utomky komety, nazvané Lyridy, bylo vidět letos v dubnu. V posledních dnech června se objevily roje

jiné, od komety zvané Pons-Winneckova a kometa sama byla vidět v červenci. Teď v srpnu bývají zřetelné Perseidy neboli Slzy svatého Vavřince... Někdo z nás připomněl, snad Martin, že když se vidí padat hvězda, má se myslet přání... a my jsme vsknuku viděli takových meteoritů dost. Nejen na hvězdárně, ale i jindy. Pan docent nám vyložil pár nejjasnějších hvězd, Vega v náhlavníku, Arcturus načervenalý jako stínidlo té petrolejky, co hoří u okna na psacím stole, hvězda, která je v průměru třicetkrát větší než Slunce, a pak další jako Kassiopeu, Polárku a souhvězdí Lvy, Velkého a Malého vozu a překrásnou Mléčnou dráhu, která zářila na sametově temném nebi jako nádherný stříbrný pás, a pak opět to další... co to bylo?"

Dopil víno, které měl ve sklenice ještě z třetí láhve, a já mu nali ze čtvrté. Teprve teď jsem měl dojem, že na něho víno znamenala začíná působit. Ale teprve začíná. Daniel Potocký víno snášel, a proto jsem mu ho nabízel. Daniel Potocký se neschměl opít. Músi mě vyslechnout až do konce v naprosté stíziivosti. Jen stíziivý Potocký mohl být po zásluze trestán. Každý sebestemnější útlum jeho vědomí alkoholem znamenal jeho vysmeknutí z trestu. Znamenal vyproštění. Měl jsem dole ty dvě láhve koňaku, láhev whisky, bors, vodku, raijskou šťávu, pepř. Mohl se pořádně zpít, kdybych mu byl nali něco z toho, tvrdý alkohol moc nesašel — pouze víno. A já ho potřeboval stíziivého. „Zatím je to s ním v pořádku,“ řekl jsem si, „zatím se mu jen trochu zvedá nálada. Ale vnímá a vydrží bezpečně, než mu dovyprávím příběh.“

„To další,“ pískývl, „ano, co to bylo?“

„Viděli jste na nebi něco zvláštního?“

„Viděli jsme na nebi to, co tam lidstvo vídá snad od počátku své existence,“ odvě-

til jsem, „a to je zvláštní. Za stáříce let, co v nějaké předpodobě lidstvo existuje, se nescílněkrátě změnila příroda kolem něho, noví tvoři, nové rostliny, nová řechičě řek, a vznikaly nové osady a zase zanikaly, byly káceny části různých lesů a zase vyrůstly, vznikala nová města a nové kultury a civilizace a zase zanikaly, všechno se měnilo, kam oko pohlédlo, ale jedno zůstávalo stejné. Stejně pro veškeré lidstvo, jak se na zemi stírdalo, a to bylo hvězdné nebe nad ním. Viděli jsme některé planety naší sluneční soustavy a ty hvězdy, které zdobí naše srpnové nebe, pokud právě byly nad obzorem, viděli jsme, jak jsem již řekl, i překrásnou Mléčnou dráhu, zkrátka všechno to, co vídalo lidstvo odpradáva, ale vídalo pouhým okem. Avšak oproti lidstvu pradávnému jsme viděli navíc to, co se vidět pouhým okem nedá. Co nám mohly přiblížit jen dalekohledy, které tehdy před válkou ondřejovská observatoř vlastnila, ale co tam nahoře na nebi bylo stejně od pradávna, i když to minulé lidstvo do vynálezu dalekohledu vidět nemohlo. Teď mě právě napadá...“ řekl jsem, ač tohle jsem Potockému říkat nemusil, „že skutečnost je mnohem obsáhlejší, než my ji vnímáme. Je zřejmé nesmírný počet věcí, které nevnímáme a o nichž vůbec nevíme, právě proto, že je nevnímáme. Jsou ona, která existují bez ohledu na naši znalost či neznalost. Nazýváme je objektivní skutečnostmi, která existuje nezávisle na našem vědomí, a tudíž, co my všechno ještě nevíme? Různá tajemství mezi nebem a zemí, jak se říká, mezi životem a smrtí, mezi smrtí a životem...“ řekl jsem a pohlédl na Potockého. „Ostatně je naprosto jisté,“ řekl jsem, „že za pár let, v druhé polovině našeho století... uvidíme nebe ještě bohatší než dnes, protože vznikají stále větší a dokonalejší dalekohledy, které budou pronikat čím

dál víc do větších hloubek vesmíru. Ale už tehdy v tom létě 1939 jsme viděli ve sklíčkách ondřejovských dalekohledů podivné, prapodivné útvary, které nás nesmírně vzrušily. Totiž hlavně Martina a mě. Samozřejmě i ostatní, Jendu, malíře Romualda i chladný rozum Prokopův, avšak Martina a mě vzrušily nejvíce a ve zcela stejném smyslu. "Řekl jsem a poprvé odklepi cigaretu do prázdného popelníčku a poprvé se napil vína ze čtvrté láhve. A pak jsem pokračoval:

"Ve sklíčkách ondřejovských dalekohledů jsme totiž viděli takové tídné slabounké mlžinky, musili jsme i tak hodně napínat zrak, abychom je vůbec v oku zachytili, byly to jen takové pouhé bílé stínky, taková pát-pětčka jako huší chmýří, kterých, kdyby ležela někde na cestě, byste si ani nevšimli, takové drobnounké pablešky, které se pouhým mrknutím oka znova a znova ztrácely, jako by je byla poztrácela sítnice... byly tak malé jako mikroby v kapse vody, tak malinké, že se vešly na plošku jednoho čtverecného centimetru sklíčka. A čím vlastně tyto nicotné mlžinky byly? Byly to celé gigantické vesmíry s miliardami hvězd, celé přebrovské galaxie, z nichž každá je tak velká, že světlo z jednoho jejího konce na druhý letí statisíce let. Pan docent nám ukázal jednu takovou nepatrnou mlhovinku a řekl, že to je jedna galaxie z těch, které jsou té naší, to jest i naší sluneční soustavy, nejbližší. Tato galaxie je od nás v kosmickém měřítku vzdálena tak nepatrně, jako by na ploše celé naší zeměkoule byly dva kamínky na centimetr od sebe, řekl, pouze šest milionů světelných let. Pouze šest milionů let k nám na Zemi letí její světlo, řekl, taková, jak ji teď právě vidíte, byla tedy před šesti milióny léty a teprve za šest miliónů let ji ze Země uvidí takovou, jaká je právě teď v této chvíli. Známe však galaxie s miliardami hvězd, vzdá-

lené od nás stamiliony světelných let, celé miliardy... a vzpomínám si, že na naší otázku onen pan docent odpověděl, že vše zatím nasvědčuje tomu, že je vesmír nekonečný a že se stále na všechny strany rozpíná. Tehdy, ve třicátých letech, snad toto mínění mezi vědci převládalo, dnes některé zastávají názor, že vesmír je spíše konečný, ale neomezený, ale již tehdy onen pan docent podotkl, že tyhle milióny, miliardy galaxií, vzdálené od nás miliardy světelných let, mohou dohromady tvořit pouze jeden jediný vesmír, ten vesmír náš, ten z jisté části pro nás viditelný a jinak jen tušený, ale že kromě něho mohou být v nekonečných hloubkách prostoru milióny dalších vesmírů jiných, složených z miliard dalších galaxií, jejichž světlo jsme nikdy nespattili, protože k nám nikdy nedolétlo a které nikdy nespattíme, neboť než k nám dolétnou, bude už naše sluneční soustava bilióny let vyhaslá a mrtvá. A pak řekl, kolik v takových množstvích vesmírů a galaxií může být planet, jako je naše, s živými bytostmi. Myslí, že lidstvo na zemi je v takových nekonečných prostorech jediné, řekl pan docent, to by byla stejná nesmyslná domyšlivá pýcha, jako když se kdysi věřilo, že země je středem všehomíra. To všechno, o čem pan docent mluvil, dokládal tak obrovskými čísly, že už vlastně — jak řekl — nemají pro matematika praktický význam, a nakonec dodal: „A teď si to představte, hoši. Co je proti tomuhle všemu, co vám tu vykládám, celá naše hvězdná soustava, co je proti tomu naše sluneční soustava a co je proti tomu planeta, kterou nazýváme Zemí? A co je proti tomu jeden pouhý člověk? Byt třeba milionář, císař, imperátor, pán světa nebo Evropy... a jestliže všechno trvá bilióny let, co je proti tomu, hoši, jeden pozemský život? Točila se nám všem z toho hlava jako opilý. Oplilym ča-

sem, prostorem, věcmi, takže když nám pan docent ještě úplně na závěr řekl, že ve vesmíru jsou i hvězdy tak nesmírně obrovské, že jejich vlastní průměr se rovná vzdálenosti Země od Slunce, už jsme to ani nevnímali. Tak to byla,“ řekl jsem Danieli Potockému, „naše návštěva hvězdárny. A teď vám řeknu závěr našeho týdne prázdnin onoho roku...“

Odmíchel jsem se, a jak jsem si zapaloval další cigaretu, pátral jsem zas v jeho tváři. Zdála se mi nějak podivně spokojená. Dotsud byl celkem klidný, chvillemi žovištní, bohorovný, kladl nohu přes nohu, se zády pohodlně opřenými v křesle a pouštěl i kouř z cigarety ke stropu, ale teď byl i podivně spokojen. Výklad mohl být nasnadě. Lotr si je vědom svých hříchů, aniž je doznal, a teď tímto výkladem vesmíru se cítí uklidněn a omluven. Protože si říká: „Když je to tak všechno nekonečné a věčné, co pak má hříchů znamenají? Nic. Jako by nikdy ani nebyly.“ Pokyvoval hlavou, zapálil si cigaretu a napil se. Dohl jsem sklenky, počádk se držel, i když víno na něho pomalu už působilo, a projevil zvědavost na ten závěr prázdnin.

„Cestou z hvězdárny domů,“ řekl jsem, „jsem si vyprávěl, co jsme viděli a slyšeli. Pochopili jsme pana docenta, když mluvil o nicotnosti imperátorů a všech těch pánu světa, pochopili jsme, koho mínil pánem Evropy, ale o tom jsme před Martinem a Romanaldem nemluvíli. Zřejmě to pochopili též, nebyli hloupí. Já a Martin jsme se drželi část zpáteční cesty pár kroků pozadu. Mám z toho úplnou závrať,“ řekl mi tehdy Martin vážně, už jsem upozornil na to, že měl chvilu, kdy byl vážný a přemýšlivý, teď tu jedná z těch chvil byla. Jsem z toho omámen a točí se mi hlava,“ řekl mi, aniž to ostatní slyšeli, a já ho trochu vedl, protože přitom hleděl vzhůru na nebe, nespáti-li padat hvězdou... Doma nám paní Koubková nabízela ještě

něco k snědku, ale vzal si jen Jenda, my už nejedli, jen se napili, a pak jsme se odebrali do hořejší jízdby, kde jsme spali. Musím teď podotknout, co jsem dosud neřekl. Bylo nás pět a ve světnici byla jen tři lůžka. Původně tam byla dvě, ale Koubkovi tam kvůli nám donesli ještě otoman a chtěli donést i jednu skládací postel, ale my jsme jednak nechťli obtěžovat a jednak by bylo bývalo ve světnici, i když dost velké, málo místa a to bylo zbytečné. Vzdyt přece byla hned vedle půda, obrovská půda se slámou a senem, kde se dalo dobře spát a spát tam jsem toužil hlavně já. Prosim, paní Koubková,“ řekl jsem tehdy zdvořile, víte, postel mám doma, ale půdu, kde tak sladce voní seno, ne, a kdybych si tam dal deku, spal bych tam rád.“ A paní Koubková po jistém zdráhání nakonec s úsměvem kývla. Nebyl jsem však sám, kdo chtěl spát na půdě. Také Jenda, ten z nás nejbohatší, z krásné pražské vily, a snad i Prokop. Nakonec to však dopadlo tak, že jistou Martinovou lůž tam nespal ani Jenda ani Prokop, nýbrž já s ním. Ještě bych měl podotknout, že když se šlo z půdy dolů, bylo to v sousední světnici slyšet. Dřevěné schody trošičku praskaly. Snad se vám to nezdá důležité...“ pohlédl jsem na Potockého, nikdy jsem neměl smysl pro funkční detail, a aniž jsem čekal, co řekne, pokračoval jsem: „Tentokrát detail měl totiž v noci po návštěvě hvězdárny svůj význam. Zkrátka, Jenda, Romanald a Prokop si po návštěvě hvězdárny lehli do své jízdby, my s Martinem na tu půdu, z minulé noci jsme tam již měli vyležené místo a také různé deky, které nám tam paní Koubková starostlivě naskládala, ač právě na půdě vůbec zima nebyla, nýbrž naopak teplo, a samozřejmě, teď po takovém zážitku z hvězdárny nebe jsme hned neusnuli. Nejdříve jsme se pákrát vleže zdvihli, protože jsme zaslechli šramot, mohla to být myš ane-

bo kočka, a také třepotání vzduchu, to mohli být netopýři, aspoň Martin tvrdil, že je to netopýř, a pak jsme si na té slámě povídali. O vesmíru, galaxiích, hvězdách, i o živých bytostech na jiných planetách a také o kometách a meteorrech. „Co si myslíš, když vidíš padat hvězdu,“ zeptal se Martin a já mu tehdy žertem řekl, že tohle si musím ještě rozmyslet. Trochu na mne nahléhal, ale pak ustal. Neboť hlava se mu točila čím dál víc, byla to vskutku závrať. Avšak teď v noci na té půdní slámě to neřikal jako básnický obrat, neřikal, že má závrať z hvězd či z vesmíru, on skutečně závrať měl a já se začal obávat, zda neonemocněl. Když jsme sem minulý den jeli na kolech, bylo vedro, chvilí jel polonabý s tričkem uvázaným v pase, a mě napadlo, zda nechytil úžeh. Avšak chlad jeho čela o tom nesvědčil. Ještě chvíli jsme si tiše povídali, ale pak se náhle Martin zvedl a řekl, že se mu chce zvracet. A tak jsem s ním šel po těch praskajících schodech dolů na dvůr a tam skutečně Trochu zvracel. Trochu se mu ulevilo, ale hned jsme se na půdu nevrátili, nýbrž zůstali na dvoře, když by snad za chvíli to zvracení přišlo znovu. Koubkovic dvůr byl dost velký a hezký. Měl své zvláštnosti, které nám, chlapcům z města, připadaly romantické, například v rohu za psí boudou stála stará hruška a pod ní dva objemné balvany blízko proti sobě, na nichž se dalo sedět, a tam jsme si s Martinem sedli. Na balvany pod hrušku v rohu dvora, kousek za psí boudou. Rex nás ovšem okamžitě zmerčil, ale ani neštěkl, když jsme vyřklí jeho jméno, již nás znal, proběhl se jen pátrát kolem boudy a zachrastil řetězem. Všichni spali, na dvoře bylo ticho a naprosté bezvětrí, nikde se nepohnul listeček a to vše proklával svit hvězd, noc byla podivuhodně jasná, a tam mi Martin přiznal, co a jak vlastně cítí a co prožívá. On jako Němec teď

po naší okupaci. Něco vám z toho povím,“ řekl jsem.

„Něco...“ řekl teď Potocký a napil se vína.

„Něco,“ opakoval jsem, aniž jsem na něho pohlédl, a jasně jsem cítil, že co mu teď povím, řeknu tomu nejméně povolnému posluchači. Někomu, kdo toho není hoden. Chtěli jsem však, aby mému námětu rozuměl, aby při svém slabším rozumu pochopil alespoň jeho klíčová místa a mohl jsem pak nakonec — ne později jak v půlnoci — udělat svědomitou tečku, musil jsem mu z naší sedánky pod hruškou na Koubkovic dvoře něco říci. „Něco,“ opakoval jsem do třetice a teď jsem na něho dost ostře pohlédl, „samozřejmě, nečekejte nějaké přílišné podrobnosti. Všechno nevyříkám. Sám si to musíte promyslet a na leccos přijít, tak jsme se předem dohodli.“ A pak jsem od něho odvrátil zrak a řekl jsem:

„Já vím, že nás nemáte rádi,“ podotkl tehdy pod tou hruškou Martin, sám jsem to viděl v červnu, když tu proti mužstvu Prahy hrálo mužstvo Berlína. Já na tom fotbalu byl a viděl jsem, jak obecnostvo pískalo, když Berličáci zdravili zdviženou rukou, a dokonce po nich házeli lahve. To není pravda, co noviny píšou, že se vaši lidé zastavují s našimi vojáky a besedují s nimi, stejně jako nebyla pravda, že 15. a 16. března stáli ve frontě před našimi polními kuchyněmi s esusy na eintopf. Octlí jste se jakoby v porobě,“ řekl Martin, ale jak hlásí rádio a píše noviny, poroba to přece být nemá. Vždyť máte být samostatní jako dříve, vždyť máte mít velkou autonomii,“ řekl skoro vyčítavě, v čele státu máte prezidenta a vládu, existují české úřady a školy, to jen že ty nápisy jsou dvojjazyčné a na prvním místě německé, ale to je asi proto, že protektorát patří k říši...“ Tak asi Martin začal, ale hned poznal, že vlastně popírá, co řekl předtím, „Co se rozpusťlo, to

je jen armáda, řekl, ale snad má vzniknout vívádní vojsko či už vzniká a také policie je i nadále česká, a také četnictvo, ale zas zaváhal a tak rychle a jaksi omluvně řekl: Já vím, je tu i policie naše, říká se jí gestapo, ale to přece nebude nic zlého dělat... a pak se poopravil do třetice. Věděl totiž, že to gestapo od svého příchodu již teď do konce prázdnin zatkle hezkých pár Čechů... jednou, ještě v Praze, se toho před ním a Romualdem dotkl Prokop... a tak nakonec zmlkl. Zmlkl jako někdo, kdo začal hrát a porazil sám sebe. Seděl tise a vážně, s lokty na kolennou, s hlavou svěšenou a hleděl k zemi a já samozřejmě vyčítal, že na jedné straně by rád o tom ještě mluvil, snad aby se ospravedlnil anebo jen proto, aby začal intimnější rozhovor, ale že na druhé straně by radši o tom mluvit nechtěl, aby snad nevyvolal nějaký můj odpor, nějakou — jak se dnes říká — diskuzi, či neodej bože hádku, mnuším totiž poznamenat, že se Martin, stejně jako jeho bratr, s námi nikdy od zámoru Sudet nepřehli, nic nám nevyvraceli, dokonce i různé občasně poznámky Prokopovy nechávali bez odezvy, a rozhodně by se byl Martin nikdy nechtěl přit se mnou, a navíc ještě teď, v té tiché poželhané noci, na balkonech pod hruškou v koutě dvora na prázdninách v Ondřejově. To mi bylo jasné, a kdybyste to necítil, nikdy byste Martina nepochopili. Vyklíčil byste ho v novelé, řekl jsem Potočkému, nevěrohodně a špatně. Zkrátka, Martin se oči ve vnitřním spertu. Chátt něco a zároveň to nechtt — to je — jak se říká — volní ambivalence. A když znovu opakoval: Já vím, že nás nemáte rádi, viděl jsem, že je už ta nejpřihodnější chvíle, abych promluvil sám.

„Nemáme Němce rádi, řekl jsem tiše, ale Martine, to je přece rozdíl. To nemáme rádi okupanty a Hitlera. Fasisty.“

Bane, Michale, odvětil mi, to nemáte rádi Němce. Nejen okupanty a Hitlera. Nemáte rádi celý národ, protože... a ani ne-dořekl.

Protože celý národ jde za Hitlerem a okupanty, myslíš, řekl jsem, protože celý národ se radoval z připojení Rakouska k říši, z připojení Sudet, z obsazení republiky, a kdyžby Hitler tak úspěšně pokračoval ve výbojích dál, bude se národ radovat opět. Nemí to tak, Martine. Já nevěťím, že všichni Němci jdou za Hitlerem. To jen v novinách, to se jen tak zdá. To je propaganda. Jsou Němci, kteří s Hitlerem nejdou, a o těch se nepíše. O těch se mlčí. Jsou Němci, kteří proti němu snad dokonce bojují. Proč by je jinak Hitler zavřel? Nechme toho, Martine, hlavní je, že jednotlivce máme rádi. Hlavní je, že máme rádi vás dva, tebe a Romualda, a že já mám rád tebe. Rád, jako jsem měl odjakživa, vždyť to víš, copak jsem se někdy k tobě změnil, copak jsem ti někdy něco vyčítal, přece to víš, Martine, jak tě mám rád rád rád a to se nikdy nezmění....

Martine, já vím, že si můžeš myslit, že mezi námi začíná vznikat hrabba, ta, co dnes dělí Čechy a Němce, že se to plíží i mezi nás jako had, jako zmije... víš, uvědomil jsem si to před prázdninami na zahrádě u Jendy, když nás zval sem do Ondřejova... tys byl tehkrát nejistý, zda to platí i pro tebe a brádu... ale tak to tedy ne. Opravdu věť, ty budeš stále mým nejlepšíím kamarádem a přítelem. Vždyť já vím, že ty za nic nemůžeš stejně jako Romuald, jednou jsme o tom hovořili s Prokopem a Jendou... Mezi námi je přece pouto mnohem hlubší, než aby nás mohlo rozdělit, že ty jsi Němec a já Čech a že nás Hitler zabral a chce zničit. Ano, Martine, zničit, zničit nás chce... nevěť na řeči... a tehdy, po všech těchto a podobných mých slovech byl Martin dojat. Nebyl roz-

mazlený, nebyl přemříčeně útloucítný, býval jen jemný, ale uměl být i uličník, však jsem jeho povahu zbytečně již dříve nenažnačil, ale teď byl tak dojat, že mu zvlhly oči.“
A v duchu, aniž jsem to světnu lotrovskému hostu naproti mně v křesle přiznal, jsem si jasně vybavil, jak jsme tam za tou psi boudu v nočním tichu vedle sebe seděli, nad námi se třpytily miliardy hvězd, z nichž jsme pouhým zrakem neviděli ani tisícinu... plál ten nekonečný vesmír s milióny galaxií, seděli tam pod tím všehomřem a já si uvědomoval: „Co je člověk a jeden jeho život proti nekonečnu a věčnosti, co jsem já a ten Martin, který tu sedí vedle mne a skoro pláče, protože nás nějaký Hitler okupuje, gestapo zatýká, chtějí nás zničit a udělat z nás otroky...“
„tenkrát koncem prázdnin jsme vlastně ještě všechno nevěděli, co se na nás chystá, říť... ale proto se snad máme my dva sobě odci-zovat nebo dokonce se rozejít? Máme my se opouštět, že přišel nějaký Hitler? Ze zvířezil fašismus, máme snad my dva přestat být přátelé? Přece teď jsme tady spolu, v tomto jednom našem životě, a co by to bylo za dobro, aby nějaká politická moc, která ovládá Evropu, nás směla v tomto jednom našem pozemském bytí rozdělít? A pomysli jsem si, proč vlastně jen stále hledět kolem sebe, ale podívat se také nahoru! A nahlas jsem Potockému řekl: „Sedíš jme a mlčíš pod hvězdami, a pak došlo k přísaze. To víte,“ řekl jsem Potockému, kterého jsem teď téměř nevnímá, ale zřejmě nehybně seděl, kouřil a civěl, „to víte, na tohle se nezapo-mnám. To se pamatuje celý život. Vidím to všechno jako dnes. Nic nás nerozdělí nikdy,“ řekl Martin v noci na Koubkovic dvoře, nikdy v životě do nejdelší smrti. Na to přísahám. Kdybych tě ztratil, byl by to můj konec, řekl s poněkud romantickou nadšáz-kou, vlastní onomu věku, ale myslil to sku-

tečně, přísahám, Michale, tady pod nebem,“ řekl, bylo nám šestnáct a bylo to v poslední týden školních prázdnin roku 1939. Byl to jeden z nejhezčích okamžiků mého života a vím, že i jeho,“ řekl jsem Potockému a měl jsem opět pocit, že je mi z něho špatně. Člověk může mít lehkou pocit nevolnosti, zpo-vídá-li se deblívi či přednáščí-í veprům bás-ně. Koukal, kouřil a mlčel a já si myslil: „Ty lumpo, se svými zamílovanými pitomost-mi, jak ty bys mohl zpracovávat tento ná-mět,“ a bezděčně jsem položil ruku na jízd-ní řád a obálky, pod nimiž bylo pár popsa-ných stránek a na dně ležela má pistole. A pocítil jsem, že ještě zbývá čas, než se lump opije vínem, avšak že já sám bych byl rád, kdybych už mohl své vyprávění skončit.

„Pak se objevil dole na dvoře Romuald,“ řekl jsem ostře, „teď jsme u detailu těch schodů. Asi slyšel, když jsme odcházeli z pů-dy, a když se nemohl dočkat našeho návratu, šel se kouknout dolů, co se stalo. Našel nás v rohu dvora na balkoněch a dělal jakoby nic. Na chvilu si k nám přisedl. Nemůžete spát, no ani se nedívám,“ řekl prostě, kluci spí jak zabít,“ a myslil Jendu a Prokopa. Mluvíli jsme o hvězdárně,“ řekl Martin suše. „To nejde, Romualde,“ řekl jsem já, zachytit tužkou hvězdné nebe? — „Já myslím, že sotva,“ řekl Martin. A Romuald řekl: „Leda barevnou, podle toho... Pozadí je temné, skoro černé,“ pohlédl na nebe, měsíc není, svítí jen hvězdy, a přesto je noc jasná jako v Bečléně o narození Páně. To je mi divné.“
— „Tak třeba svítí nějaký reflektor z hvěz-dárny,“ bezbarvě podotkl Martin. „Prosím tě,“ řekl Romuald, že trochu nepřemýšlíš. Copak nějaký reflektor může způsobit jasnou noc? Ten může tak leda vrhnout do vzduchu proud světla. Osvětlit kousek krajiny. Pás. Ale tohle je jas z nebe.“ — „A nakreslili bys to tedy?“ zeptal jsem se a Romuald řekl: „Každ-

dá hvězda svítí jinak barevně a silně jako člověk a prosvítá pás Mléčné dráhy nestojně intenzivně. Normální tužkou nevím, barvy by snad byly lepší. Nakreslit tmu je snadné, ale nakreslit světlo... to je těžké. Musil bych si to vyzkoušet. Ze pan Koubek přivazuje toho Rexe na noc na řetěz, řekl s pohledem k boudě, která byla nedaleko a před níž Rex ležel, že ho nenechá volně běhat po dvoře? Rexi, jdi do boudy, zašeptal tiše, a pes se ihned zvedl, zřejmě zaslechl své jméno, a zatímcel řetězem. Asi tě ta bouda tísni, že je malá, dodal Romuald a v té chvíli se na mě Martin kradmo podíval. Vytušil jsem, proč. Myslí na sebe. Nesnášel malý tmavý prositor... a já se musil usmát. Tak vidíš, Martine, nejsi sám, řekl jsem mu, jsi jako ten psík. — Nejsm jako psík, namítl Martin, psík je jako já, ... bylo mu už dobře. Počinula závrat i nutkání jeho žaludku a snad mu bylo už i trochu chladno, a tak jsem sám navrhl, abychom se vrátili do chalupy. A tak jsme se zvedli a šli. Na chvíli jsme stáli u Rexe a pohlédli ho. Na chvíli jsme se zastavili uprostřed dvora, kde stála pumpa. Nevim, co to je, řekl Romuald a jeho hlas zněl dosti vážně, co to je... ale mám nějaký divný pocit. Když slyším zprávy, čtu noviny, nevím... mám pocit něčeho... nedobrého. I já se zarazil. Na mě nahlédání řekl, že prostě má nějakou předtuchu. Předtuchu, že něco přijde. Ne, řekl rázně, nic zlého tady u Koubkových, ale v tom dnešním politickém dění. Kdoví, co nás ještě čeká. Ale to nic. Teď zrovna na to myslit nebudeme. Pojďte spát. Než jsme s Martinem na půdě usnuli, Martin řekl: Kupodivu, kupodivu, nepřestávám žasnout. Že měl zase jednou pravdu. — Myslíš s tou předtuchou? Že se něco chystá? zeptal jsem se, ale Martin zavrtěl hlavou. S tím Rexem, řekl, že ho pan Koubek na noc váže. Oba jsme se za-

smáli a pak Martin řekl: Na tom dvoře skrz hrůšku jsem v jedné chvíli zahlédl padat hvězdu. Víš, co jsem si myslil? Dal jsem mu hlavou znamení, že vím. I já si už rozmyslil, co si mám přát, když uvidím padat hvězdu, řekl jsem mu, avšak tohle jsem Potockému nevykládal. Potockému jsem řekl, že už jsme pak brzy usnuli. Druhý den nás vzbudilo ranní srpnové slunce, pronikající na půdu dvěma malými okénky. Otevřeli jsme oči jako do nebeské svatozáře. Oběma nám bylo blažené a lehko, jako bychom se vznášeli na perutiích andělů. Jako po dobře vykonané zpravědi, kdy je duše zbavena všech nejistot a tíží. Když jsme už oba stáli na nohou na dekách na slámné a senu, ukázal Martin pod střechem. Opodál na trámu viselo hlavami dolů pět netopyrů... A teď dejte laskavě pozor, vyzval jsem Potockého a za chvíli jsem řekl: „Předposlední srpnový den jsme se vraceli do Prahy. Škola nám začínala prvního září. Romualdovi asi o tři neděle později. Odtížďelí jsme po obědě. Koubkovi nás nechtěli bez oběda pustit. Těsně před odjezdem, když si na dvoře někdo z nás zpevňoval na kole tomu či připumpovával duši, vpadl na dvůr Pepík Apelt. Rozloučili jsme se s ním již večera, ale teď přišel kupodivu znovu. Byl bledý a ztrhaný, jako by byl prohrál noc. Před hodinou zatkl otce, řekl. Byli tu pro něho z Beněšova. Gestapo.“ A pak jsem řekl Potockému: „Přijeli jsme tedy do Prahy 30. srpna. Za dva dni na to, kdy jsme šli do školy, vrhli Němci do Polska, což byl počátek druhé světové války.“ A pak jsem ještě dodal: „Tak to byly naše první a zároveň poslední společné prázdniny. To je pointa prázdnin. Před ní dejte tu hvězdárnu, i když ve skutečnosti byla hned druhý den. Avšak pointa celého případu teprv přijde a já budu hned pokračovat. Napijte se.“

dá hvězda svítí jinak barevně a silně jako člověk a prosvítá pás Mléčné dráhy nestejně intenzivně. Normální tužkou nevím, barvy by snad byly lepší. Nakreslit tmu je snadné, ale nakreslit světlo... to je těžké. Musil bych si to vyzkoušet. Ze pan Koubek přivazuje toho Rexe na noc na řetěz, řekl s pohledem k boudě, která byla nedaleko a před níž Rex ležel, že ho nenechá volně běhat po dvoře? Rexi, jdi do boudy, zašeptal tiše, a pes se ihned zvedl, zřejmě zaslechl své jméno, a zatímco řetězem, Asi tě ta bouda tísni, že je malá, dodal Romuald a v té chvíli se na mě Martin kradmo podíval. Vytušil jsem, proč. Myslí na sebe. Nesnášel malý tmavý prositor... a já se musil usmát. Tak vídáš, Martine, nejsi sám, řekl jsem mu, jsi jako ten psík. — Nejsm jako psík, namítl Martin, psík je jako já, ... bylo mu už dobře. Po minula závrat i nutkání jeho žaludku a snad mu bylo už i trochu chladno, a tak jsem sám navrhl, abychom se vrátili do chalupy. A tak jsme se zvedli a šli. Na chvílku jsme stannli u Rexe a pohlídli ho. Na chvílku jsme se zastavili uprostřed dvora, kde stála pumpa. Nevim, co to je, řekl Romuald a jeho hlas zněl dosti vážně, co to je... ale mám nějaký divný pocit. Když slyším zprávy, čtu noviny, nevím... mám pocit něčeho... nedobrého. I já se zarazil. Na mé naléhání řekl, že prostě má nějakou předtuchu. Předtuchu, že něco přijde. Ne, řekl rázně, nic zlého tady u Koubkových, ale v tom dnešním politickém dění. Kdoví, co nás ještě čeká. Ale to nic. Teď zrovna na to myslit nebudeme. Pojďte spát. Než jsme s Martinem na půdě usnuli, Martin řekl: Kupodivu, kupodivu, nepřestávám žasnout. Že má zase jednou pravdu. — Myslíš s tou předtuchou? Že se něco chystá? zeptal jsem se, ale Martin zavrtěl hlavou. S tím Rexem, řekl, že ho pan Koubek na noc váže. Oba jsme se za-

smáli a pak Martin řekl: Na tom dvoře skrz hrušku jsem v jedné chvíli zahledl padat hvězdu. Viš, co jsem si myslil? Dal jsem mu hlavou znamenat, že vím. I já si už rozmyslil, co si mám přát, když uvidím padat hvězdu, řekl jsem mu, avšak tohle jsem Potockému nevykládal. Potockému jsem řekl, že už jsme pak brzy usnuli. Druhý den nás vzbudilo ranní srpnové slunce, pronikající na půdu dvěma malými okénky. Otevřeli jsme oči jako do nebeské svatozáře. Oběma nám bylo blažené a lehké, jako bychom se vznášeli na perních andělích. Jako po dobře vykonané zповědi, kdy je duše zbavena všech nejistot a tíží. Když jsme už oba stáli na nohou na dekách na slámě a senu, ukázal Martin pod sítečku. Opodál na trámu viselo hlavami dolů pět netopyřů... A teď dejte laskavě pozor, vyzval jsem Potockého a za chvíli jsem řekl:

„Předposlední srpnový den jsme se vraceli do Prahy. Škola nám začínala prvního září. Romualdovi asi o tři neděle později. Odtížďělí jsme po obědě. Koubkovi nás nechťeli bez oběda pustit. Tesně před odjezdem, když si na dvoře někdo z nás zpevňoval na kole tomu či připumpovával duši, vpadl na dvůr Pepík Apelt. Rozloučili jsme se s ním již večera, ale teď přišel kupodivu znovu. Byl bledý a ztrhaný, jako by byl prohrál noc. Před hodinou zatklí otce, řekl. Byli tu pro něho z Benešova. Gestapo.“ A pak jsem řekl Potockému:

„Přijeli jsme tedy do Prahy 30. srpna. Za dva dni na to, kdy jsme šli do školy, vtrhli Němci do Polska, což byl počátek druhé světové války.“ A pak jsem ještě dodal:

„Tak to byly naše první a zároveň poslední společné prázdniny. To je pointa prázdnin. Před ní dejte tu hvězdárnu, i když ve skutečnosti byla hned druhý den. Avšak pointa celého případu teprv přijde a já budu hned pokračovat. Napijte se.“

Napil se vína, které snad na něho začínalo zvolna působit, ale opravdu jen zvolna a málo a mně bylo jasné, že otevřu další lahvev. Zatím však byl čas. Vstal jsem a více pootevřel okno. Venku bylo bezvětří a na rozdíl od nedávna, kdy byl Potocký s baterkou a popelnky dole, už nebylo po tmě ani stopy. Noční mraky se během té doby musily rozplynout a nebe vyjasnit, svítily hvězdy. U plukovníka Nyklase a Ery Jarné se stále svítilo. Ta světila byla vlastně vidět i od kula-tého stolu, ale já je vnímal dobře, jen když jsem byl u okna. Když jsem se vrátil ke stolu, všiml jsem si znovu jeho tváře. Stále jsem měl dojem, že přiběh poslouchá, mástý i pozorně poslouchá, zřejmě proto, že byl stále zvědav, kam mářím a jak to vše skončí. Nicméně však naprostou jistotu, že ho to zároveň i opravdu zajímá, jsem pořád ještě neměl. Sotva jsem si znovu sedl, zeptal se.

„Co říkali Němci, když vám ten Apelt na dvoře oznámil zatčení otce...“

„Nic“, odvětil jsem. „Velmi se zarážili, zvláště Martin, ovšem, samozřejmě... ale neřekli nic.“

„A co ten Apelt“, zeptal se, „to se na ně ani křivě nepodíval?“

„Nevěděl přece, že Romuald a Martin jsou Němci.“

„Vy jste mu to nikdy neřekli“, podivil se, „to snad není možné. Za celý ten týden, když s vámi jezdil na kole a tak...“ a já řekl:

„Prostě neřekli, a vy to takhle držte. Jinak si tu celou prázdninovou pasáž literárně zkomplikujete a to je zbytečné. Rozpadne se vám to mezi prsty“, řekl jsem, aniž znal můj hlas výsměšně.

„Ale tu svou přísahu z noci jste asi nesplnili“, podotkl ještě, „asi jste se přece jen rozešli. A v tom asi byla ta tragédie...“

„Omyl“, zavrtěl jsem hlavou, „bylo to úplně jinak. Neuvěřitelně jinak. Přijeli jsme

do Prahy, přijeli dost skleslí ze zatčení pana Apelta, po válce jsem se dozvěděl, že gestapo pár dní před válkou s Polskem a pak znovu v první den této krátké války zatlo tisíce Čechů, osm tisíc, a mezi nimi byl tedy i pan Apelt. Vzpomínám si, že při té zpáteční cestě z Ondřejova nás co chvíli předjížděla různá německá vojenská auta, všechna jela odněkud z jihu na Prahu a jednou dokonce, u Říčan, celá kolona, a my musli zastavit, slézt z kol a stoupnout si do příkopu. Představte si,“ řekl jsem, „dost komické. Tři Češi a dva Němci jsme stáli s koly v příkopu u silnice a hleděli na přejíždějící německou kolonu v oblacích benzínového nebo naftového dýmu a prachu, nad námi burácela i letadla... a vzpomínám si ještě na něco. Že když vojenská kolona přejela a my jsme opět sedli na kola, ani jsme se ještě jaksepatří nerozjeli a musli jsme zastavit znovu a z kol slézt.“

„Prasklá duše“, podotkl a napil se vína.

„Ne duše“, zavrtěl jsem hlavou a odvrátil se k oknu, „pouze jen oko.“ Když jsem na něho opět pohlédl, měl jsem dojem, že je trochu zmaten.

„Prostě Romualdovi něco padlo do oka“, řekl jsem a opět se odvrátil k oknu, a on podotkl:

„Nějaká dívka...“ a já v té chvíli sledal, že se Daniel Potocký náhle pokouší žertovat.

„Nějaké smítko“, řekl jsem suše, „stěžoval si, že ho to v oku tlačí a pálí. Ale nikdo z nás v jeho oku nic neviděl. Pokoušeli jsme se jeden po druhém s kapesníkem v ruce v jeho oku něco najít, ale kromě silného slzení, jak tak tomu bývá, jsme nenašli nic. Romuald si pak přiložil na zavřené oko kapesník, zelený kapesník, jako dnes to vidím a chvíli tak stál v klidu, zatímco my jsme se radili, co dělat. Prokop koukal dost nevrle,

měl jsem dojem, že si skoro myslí, Pán bít té trestá'... snad jsem dosti nezdráznil, řekl jsem Potockému, „že Prokop na té zpáteční cestě prohodil i několik narážek, byl velmi popuzen zatčením. Peplíkova otec a kromě těch narážek vlastně za celou cestu ani nepromluvil. Ale zkrátme to, řekl jsem, „naštěstí brzy přestalo oko Romualda pált. Jak náhle to přišlo, tak náhle to odešlo. Snad to byla snítka, která se sama slzami vyplavila a zřejmě mu padla do oka v tom prachu a dýmu z německé vojenské kolony. Vzpomínám si, že abych trochu pozvedl náladu a obrátil myšlenky nás všech jinam, jsem se tehdy Romualda zeptal, zda může malíř malovat jen jedním okem, a že se Romuald zeptal, jak to myslím. Zda kdyby jedno oko mhouřilo, to prý malíři dělají často, anebo zda kdyby ho měl zraněné, a pak s úsměvem řekl: „Malíř může malovat i s jedním okem. K perspektivnímu vidění jemu — malíři — dvou očí už netřeba, má perspektivu v hlavě. Možná že naopak, řekl tehdy Romuald, že jedním okem by viděl tím jasněji a ostřeji. Ostatně... vzpomínám si, že řekl, gotické obrazy jsou krásné a přitom perspektivy postrádají. Ale bez obou očí by to asi nešlo, nevím, zda se někdy vyskytli slepí malíři, snad taková jsou mezi slepci, avšak jistě by to nešlo bez obou rukou. Jednou rukou malíř malovat může, ale nemít obě ruce, to nejde... No, jestli chcete,“ řekl jsem Potockému s pohledem k oknu, „můžete si tuto příhodu pamatovat. Možná že se vám bude třeba i později hodit. Stala se u Řičan na zpáteční cestě z Ondřejova, když přešla vojenská kolona. Prostě, došli jsme...“ přerušil jsem rázně další vyprávění, Potocký se zřejmě chtěl na něco zeptat... „došli jsme domů a pak jsme dál chodili do svých škol, ale teď, po prázdninách 1939, jak jsem již podotkl, skutečně nastávaly hrůzy. Romual-

dova předtucha z ondřejovské noci se začínala vyplňovat....“

„Říkáš hrůzy,“ vpadl a pohlédl na bíd-nou Venuši za mými zády, „dovol jeden dotaz. Vy jste mluvili o těch hrůzách s nimi? Anebo jste nemluvili a taktně před nimi mlčeli...?“ a já si teď v duchu řekl, že tato jeho otázka nehloupější není. A tak jsem odvětil:

„Mluvili. Jak bychom o nich nemluvili, když o nich mluvil každý. Když o tom mluvilo i rádio a noviny... jenže každý jinak. Vzpomínám na demonstrace, stávky a zatýkání kolem 28. října. Na pamáctý listopad v Praze, kdy byl pohřb studenta Opletala, zraněného esesákem, a na další demonstrace kolem pohřbu, na obsazení českých vysokých škol a kolejí v Praze a v Brně a zatčení 1300 studentů. Další den bez soudu postřelili všechny jejich funkcionáře, ostatní odvezli do koncentráků a zavřeli české vysoké školy údajně na tři roky. Však si na to oba vzpomínám,“ řekl jsem opět bezbarvě a v množném čísle, „jak bychom bývali o tom nemluvili? Musíte mít stále na mysli,“ řekl jsem, „že jsme se i teď v této době s Martinem a Romualdem stýkali jako dřív a že při těch setkáních jsme nemohli nemluvit zvláště o popravách studentů a o zavření vysokých škol, nejen proto, že toho byly plné noviny, ale že my sami jsme byli studenti, sice zatím jen na školách středních, ale Romuald na Akademii výtvarných umění, tedy škole vysoké a české, uvědomte si to,“ řekl jsem Potockému, „české, protože v Praze německá Akademie nebyla. Asi se chcete zeptat, jak Martin a Romuald reagovali právě na pogrom českých studentů...“ a odmíchl jsem se. Zeptal se, a tentokrát nikoli na něco jiného, ale právě na to. Jak Martin a Romuald reagovali na pogrom českých studentů, co říkali, a znovu se napil vína.

„Tak to je opět místo,“ odvětil jsem, „které si musíte domyslet. Abyste mohli načrtnout dialog nás tří a jich dvou, jinak novelka“ nepřesvědčí. Naznačil jsem jejich povahu, hlavně Martinovu i našeho Prokopa, který byl z nás tři nejprudší, tak podle toho pište. Ale abych vás neochudil o Romualda, o němž jsem toho vlastně moc nepsal, tak tedy ještě on... Nikdy se moc o politiku nezajímal. Měli v noci na ondřejovském dvoře předtuchu zlych politických událostí, slyšel-li rádiu a přečetl noviny, neznamenalo to, že politickým děním žil.“

„Ale říkáš, o studentském masakru s vámi mluvil,“ usmál se po delší době opět tak, jako by něco objevil, a na slovo „masakr“ dal dokonce jakýsi důraz. „Tvářil jsem se, že jsem to přehlédl, a odpovídal:“

„Samozřejmě mluvil a vy si to musíte promyslet. Ale že o tom mluvil, neznamená, že ho politické události strhávaly. Prokop měl na Romualda názor jiný, ale to povím až za chvíli. Pravda je, že co se dělo, Sudety, 15. březen, protektorát... to vše Romuald jaksi nevnímal... nevnímal je špatné slovo, samozřejmě, že vnímal, ale šlo to jaksi kolem něho, avšak abych byl ještě přesnější. Neřekl jsem vám dosud jednu zajímavou věc. Romuald na začátku okupace načrtl pár karikatur německé přítomnosti.“

„Karikatur?“ zeptal se a překvapeně zavrtěl hlavou, „to jsi vskutku neřekl. Karikatura čili vsměch?“

„Ano,“ kývl jsem, „pár karikatur, ale je těžko říci, jestli to byl vsměch. Tak dalece bych to tvrdit nechtěl. Nejlip si vzpomínám na jeden jeho obrázek a to na ten, jak se Hitler vrací z dobyté Prahy do Berlína a jak ho město nadšeně vítá. Abych byl však ještě přesnější...“ řekl jsem, „já si už tenkrát pamatoval i na samotný článek o vítání Hitlera v Berlíně, který byl v novinách a podle něhož

Romuald ten obrázek kreslil. Ale ten článek mi Romuald připomenul ještě i později a v souvislostech zcela jiných a tak zatím o něm nemluvm. Zatím jen k vaší informaci o těch jeho karikaturách. Hitler se vracel do Berlína hrdě vztyčen v autě v záti řeckých ohňů, ohňostrojí, vlajek, pozdravovaných státníci, lidmi. Romuald ho na tom autě na třídě Unter den Linden vykreslil tak, že se škrábe za uchem... Ale abych se ještě vrátil k samotnému Romualdovi... Motivace lidského jednání a činu je stejně tak složitá, jako lidská povaha. Někdo okamžitě ví, proč tenhle člověk to či ono dělá... ale to může být i velký nesmysl a omyl. Někdo tesá sochu sudětky a řekne se, proto, že je sochař. Ale kde je motivace nebo důvod nebo přičina tohoto tesání? To je tak, jako když řeknete, že ubožák nevidí, protože je slepý. Romualdův nezájem o politiku jsem si vykládal tím, že je především zaujat malířstvím. Ze je to především malíř, čímž chci říci, že teprve na druhém místě Němec. Oyšem, není to přesné,“ podotkl jsem, skutečně to zcela přesné nebylo, avšak nebylo ani nutno to přesněji Potočkému vykládat, protože to bylo jedno, mňj námět neměl stejně nikdy zpracovat. Avšak přece jen jsem mu chtěl říci pár slov i o povaze přítele Romualda, a tak jsem pokračoval...

„Musíte zas postěhnout jeden jemný rozdíl. Rekl jsem, že se Romuald o politiku nezajímal, že ho tyto události nestrhávaly. Jen nutno se však ptát, zda ho strhávaly či nikoli hrůzné důsledky té nacistické politiky, ta zvěstiva, jak se říká, a v tom je ten rozdíl. Nezajímá vás, jaký postoj zaujímá muž ke své ženě, ale zajímá vás, když nemůžete nevídět, že je ta žena samá modřina. Jenže vy jste to zřejmě na mysli měl, když jste se ptal, zda s námi Romuald mluvil o masakru...“ a Potocký teď s úsměvem kývl a já měl

dojem, že jsem mu zalichotil. A řekl jsem: „Mohl byste se držet asi takovéhle myšlenky: Že při rozhovoru o zatýkání studentů a zavření vysokých škol byl Romuald pasivní. Že když třeba Prokop mluvil o popravách — a ty nešly zapřít, protože nacisti to nedělali tajně — Romuald se přemýšlivě nebo sklesle díval stranou. Asi jako v Ondřejově, když nám Pepík Apelt sdělil, že gestapo z Benešova zatlo jeho otce. Souhlasí to s tím, co už jsem snad jednou podotkl. Že nám on, stejně jako bratr, nikdy nic nevyvracel, nikdy se s námi nepřel, nic nám nevnucoval a že naopak mnohé Prokopovy poznámky přecházel mlčením. Bylo však jasné, že se s nacistickým barbarstvím nezotožnil a že ho hluboce trápí. Že je cítí skoro jako svou vinnu vlastně, protože Němec je i on. A že se s ním vnitřně těžce potýká. Taková asi byla povaha Romualda, či spíš reakce, a tou se podobal Martinovi. Pak nám třem též začínalo být jasné, že se Romuald ve svém nitru nezabývá jen malířstvím, ale zřejmě i nějakou dívkou, s níž začal chodit přibližně před prázdninami. Ostatně, jednou mi to naznačil sám Martin, a teď, právě koncem roku, mi to řekl znovu. „On mi o tom nevypráví,“ řekl tehdy Martin, „ale já to vím. Jednak má doma různé čerty její hlavy uhlím, a pak jsem ji i jednou zahlídl před barákem, když jsem byl ve sklepe pro uhlí. Je hrozná. Připadá mi jako teta Asterová. Ty jsi ji sice nikdy neviděl, ale snad ti tohle stačí. Ne hrozná, ale strašná. Podobá se hlavonožce.“ Co ještě říci k povaze Romualda, “řekl jsem, „smad tohle stačí. Na rozdíl od Martina nebyl tak výrazný a roztomilý, byl o čtyři roky starší a o půl hlavy větší, Martin k němu mival občas různé připomínky, sem tam mu provedl nějakou intuitku, občas se s ním i haščeři, ovšem v samých drobných a nevinných věcech. A teď

abych pokračoval dál,“ řekl jsem, „čas se přece nezastavil rokem 1939!“ Na chvíli jsem se odmlkel a pak jsem pokračoval...

„Polsko padlo v roce 1939 a v roce 1940 obsadili Němci Dánsko a Belgii. Brusel padl 18. května 1940, přibližně v té době prolomili Maginotovu linii v délce 100 kilometrů, table data znám dost přesně, a 10. června kapitulovalo Norsko. Den na to se k Německu přidala do války s Anglií a Francií Itálie, 14. června padla Paříž a zpráva vrchního velitelství branné moci hrdě oznámila, že nad zámekem ve Versailles, v němž se roku 1871 utvořil německý osud a v roce 1919 byla zpečetěna německá potupa, zaválala říšská válečná vlajka. Za dva dny dobyli Němci pevnost Verdun, na dalších místech prorazili Maginotovu linii a rozklad francouzské armády je neodvratný. Co?“ zeptal jsem se, protože se zas v křesle lépe opřel, zas dal nohu přes nohu a usmál se.

„To,“ řekl a vydechl kouř ke stropu... „to, že tohle musilo ty německé hochy velmi povzbudit. Pád Belgie, Norska, Francie...“ a já kývl.

„Stálá vítězství pochopitelně Němce povzbuzovala. Jestli ještě před zábořem Rakouska a Československa se našli mezi vysokými důstojníky, zvláště v generálním štábu, Hitlerovi odpůrci, a co vím, nebylo jich málo, teď — v roce 1940 — když viděl všechny ty úspěchy, mnozí již proti němu nebyli. A tak i Němci v Praze. S jídlem rostle chuť a také odhodlanost a síla. A znovu si to představte,“ vyběhl jsem Potockého. „V Praze máte dva kamarády Němce. Přishušňky vyšší rasy. Jejich národ slaví trinimý. V rádiu a novinách se dennodenně hlásá: Nezdolná síla německého národa. Uderná síla říšské branné moci láme každý odpor. Hákový kříž téměř nad celou Evropou... to slyšíte, to čtete, a přitom... to je to nejhorší, je to

pravda. Máte dva kamarády, kteří patří k vítězům a jsou předurčení k vládě, a vy jako Čech k poráženkám a jste předurčen k otroctví. K poněmčeni, vystěhování nebo znicení. A slyšíte i další věci: Anglie má těžké ztráty na moři. Anglie zbavená iluzí. Měče Anglie na pevnině zpřelámaný. Německá děla namířena na Anglii. Letecké útoky na Anglii vytrvavě pokračují. Anglické letecké ztráty rostou den za dne. Bytí a nebytí Anglie v sázce. Smrtečně vystrašená Anglie ještě řeční... Později, když se stále nevzdávala a stále marně zněl pochod *Wir fahren gegen Engeland*, řekl na její adresu Hitler: „Osud půjde nyní svou cestou — soud bude strašlivý.“ A dále: „Vybojujeme osud národa na tisíc let. Konečné vítězství na dosah... A všude se konají obrovské vojenské přehlídky. Pronášejí se projevy k desetitisícovým davům. Mluví Adolf Hitler ve Sportpalastu v Berlíně a noviny píší: „Vádcem promluvil jménem evropské pevniny, která bojuje proti anglické tyranii. Anglie musí být rozdracena. Tak mluví muž, věřící ve vítězství.“ Řeční Goebbels, maršál Goering. Joachim von Ribbentrop, ten spí jen do rozhlasu a před diplomaty... do Berlína dojíždí slovenský prezident Tiso, Tuka, Chvalkovský, Karmazin, na druhé straně zas Madari a ovšem i Italové, Mussolini, jeho zeť a ministr zahraničí hrabě Galeazzo Ciano, kterého pak dal Mussolini popravit, zni německé pochody, žel bolhu i Pochod Radeckého, který kdysi dávno ještě za Rakouska napsal Johann Strauss a dnes u nás toto vrcholné dílko ne zcela právem nehrájeme, protože ho hrávali želi nacisté...“, ovšem, že jsem si ho dobře všiml po této poslední větě o Straussově pochodu, po slovech „ne zcela právem“, upřímně kývl a přisvědčil a já pokračoval:

„Tu a tam čtete například, že prezident

Roosevelt žádá další zbrojení. Aby americký kongres schválil na výzbroj 1182 miliónů dolarů. Tu a tam se dozvídáte, že kardinál Faulhaber v katedrále v Kolíně nad Rýnem proměnil kázání o křesťanské výchově mládeže, které vzalo přítomným nacistickým provolatérům dech. Tu a tam se dovidáte pár slov o německých komunistech. Ale vy žijete v Praze, v srdci německé říše, jak se občas říkávalo, v německém moři, které se vzdouává našemu a pýchou, jedním vítězstvím za druhým, potkáváte samé německé důstojníky nebo hrdé, tvrdé, povýšené esesáky ve vyčtých holinkách, samé hochy z Hitlerovy mládeže v krátkých černých manšestrovkách, bílých punčochách a hnědých košilích s nožem za pasem, moře zaplavuje kde co, ulice a chodníky, pouliční tlampače, nápisy, a máte dva německé přátele, Romualda a nějakého Martina, kterým toto moře vlastně patří, kážeťo vy se v něm už bezmála cítíte jako trosečník, vyvržený z domu na pustý ostrov do osamění, izolace, zkázy, zániku... víte, co tím chci říct? Na tohle dbejte, když to budete psát,“ řekl jsem lotroví, a pak jsem pokračoval:

„V této slavné pyšné době poněkud řídly naše styky s Marínem, ale hlavně s Romualdem. Bohužel nikoli kvůli malování nebo té dříve. Nikdy nejvíl zájem o politické dění, jak jsem zdůraznil, ale byl Němec a teď začínal být zaneprázdněn jakýmisi povinnostmi, které vyplývaly právě z jeho německé příslušnosti. Chodil do nějakých organizací. Bylo mu nabídnuto, že když se zavřela pražská Akademie, může dosťudovat na Akademii výtvarných umění v Berlíně nebo v Mnichově. Mnichovská Akademie byla odjakživa slavná. Ti, co tam učili, měli slavná jména. Podroboval se však i vojenskému výcviku, bylo mu už jednadvacet let, byl už dokonale dospělý, ve věku, kdy Němci ru-

kovali, to byl ten nejlepší věk sudetských ordenerů, kteří před zábohem našeho pohrančí houkli a střeleli Čechy, Romuald už neměl tolik času chodit s námi, sedmnáctiletými, do biografů. Zatím byl však stále v Praze u rodičů. A přibližně v této době, snad po pádu Paříže, přece jen nastal mezi námi jakýsi konflikt....“

Lohr v křesle naproti mně, stále ještě pohodlně opřen a s nohou přes nohu, opět povytáhl obočí a žertovně se zašklebil, čímž dával najevo radost. Ovšemže mě v duchu napadlo, že je to maska. Podle všech pravidel logiky si musil přát, aby mezi námi a německými přáteli ke konfliktu nedošlo. Dával najevo potěšení, aby se přede mnou ukázal hezkým. Současně mě však napadlo, co jsem si o něm myslil už dříve, že je totiž přespříliš hloupý, aby uměl simulovat, anebo lépe, simulovat v ten pravý čas, kdy je toho třeba — konečně předstírat dokáže i tupý nigramotný grázl, záleží však na tom, kdy a jak — a tady jsem se oči sám se sebou v jakémisi sporu. Bylo to však příliš malicherné, abych na to myslil, a tak jsem mu dolil zbytek vína z láhve, pohlédl na lampu u okna, která teď tak trochu začala skomírat, a řekl jsem:

„Ano, přece jen konflikt. Odtrhl se totiž Prokop.“ Pak jsem řekl:

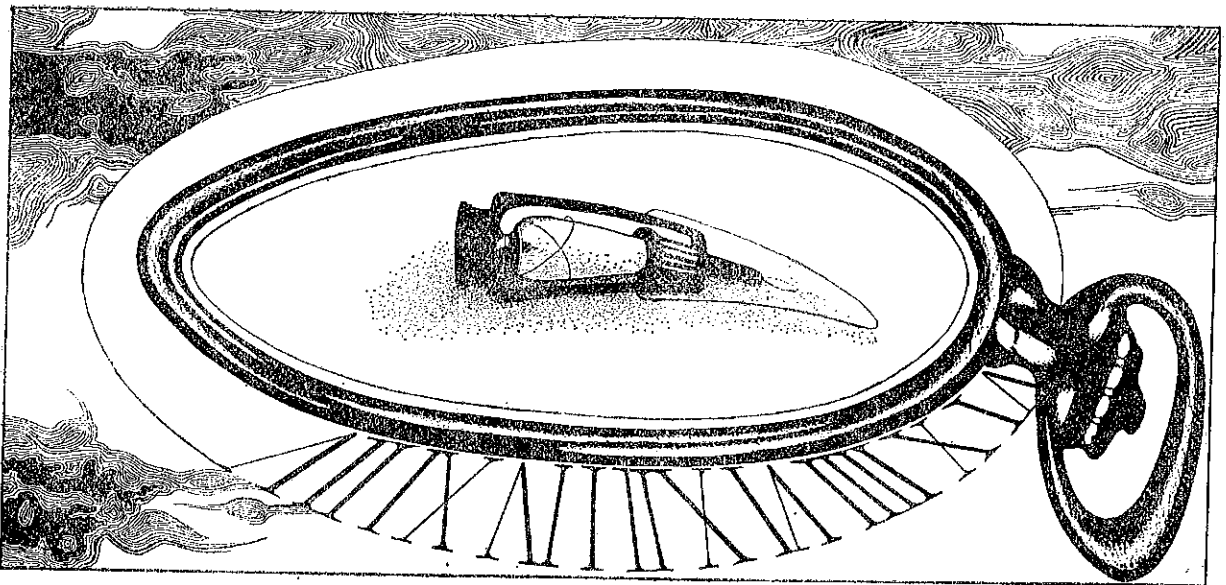
„Dalo se to vlastně čekat. Dokázal našim německým přátelům dávat najevo odpor už dříve, ale to vždy zůstával jen u slov a dal se námi, to je mnou a Jendou přesvědčovat, že Martin a Romuald za nic nemohou. Jak k tomu konfliktu došlo... Řekl jsem snad, že Prokopův otec byl třednímlem na magistrátu hlavního města Prahy. Magistrátý řídily vydávání potravinových lístků našim občanům. Naše přiděly potravin byly menší než přiděly Němců. A zřejmě začátkem června 1940 něco v potravinových lístcích na magistrátu neklaplo a Prokopův otec se do-

stal do jakéhosi sporu s německým představeným, který se jmenoval doktor Hānisch. Podrobnosti jsem již zapomněl...“ řekl jsem Potockému schválně, ač jsem je znal dobře... „Vím jen, že si nám Prokop velmi stěžoval a byl rozezlý. Shodou okolností, právě v té době... zatímco Romuald docházel do nějaké německé organizace a prodělával jakýsi vojenský výcvik...“ Martin se stal členem Hitlerovy mládeže.“

„Tak,“ řekl Potocký naproti mně v křesle a s chutí dopil sklenku, „tak! Už je to tu! Už jsem čekal, že řekneš, že šel jinam. To přece nebylo možné.“ A aniž jsem mohl promluvit, řekl: „Čekal jsem to. Vždyť jsem zde žil a na dobu si pamatuji. Chodil v krátkých černých mašetrovkách a bílých punčochách, v hnědé košili a za opaskem měl nůž. Vždyť mu bylo sedmáct, ne?“

„Martin nás předem na vstup do Hitlerovy mládeže upozornil,“ řekl jsem a předstíral, že nevidím jeho úsměv, z tohohle měl bídák radost a tu nemaskoval, „upozornil nás, mě, Jendu i Prokopa v Riegrových sadech a nebylo to po pádu Paříže, ale dříve, začátkem června 1940. Řekl na lavice v Riegráku, že rodiče byli vyzváni, aby vstoupili do Hitlerjugend. A že on jako syn německých rodičů to nemůže neudělat. Vstoupili všichni jeho spolužáci. V Praze není už jediný zdravý německý chlapec v příslušném věku,“ řekl nám tehdy v Riegráku, který by nebyl v hájot. Je to nutnost a kdo se jí smí vzeprít? Je to lavina. Vzpomínám si, že jako naschvál se právě v té chvíli ozvaly z ulice tlampače, které oznamovaly další vítězství říšské branné moci a zazněly slavnostní takty z Lisztových Preludií. My tři, totiž já, Jenda a Prokop, jsme si pak řekli, že Martin před námi vlastně neměl ani takhle mluvit, že kdyby ho byl slyšel nějaký německý činitel, mohl být trestán... jenže vlastně... to jsme si už ne-

řikali my tři, Jenda, Prokop a já, nýbrž jen já a Jenda. Prokop tentokrát zavřel hlavou rozhodně a s platností konečnou. Vzpomínám si, že to bylo druhý den, když jsme se po škole vrátili jednou postranní tichou vinnohradskou ulicí domů. Vzpomínám si, že tam v té chvíli — zřejmě aby se vyhnul frekvenci — táhl nějaký učen za uzdu koníka a koník zas táhl vozík s nějakými černě natřenými prkny. Otec má toho plné zuby, prohlásil tehdy Prokop chladně, Němec na radnici řádl kvůli listkům a chtěl volat polici, víte, co z takové věci může vzejít? Narušování válečného zásobování. Podlamování německého hospodářství. Sabotáž. Vojáci na frontách hrdinně bojují, životy obětují, a v zázemí sabotáž? Za to se dnes dává trest smrti. A já teď mám snad chodit v Praze po ulici s klukem v uniformě Hitlerovy mládeže? Není na tom dost, že zavřeli toho pana Apelta? Chodit s klukem z háje, jehož bhl se stal Hitlerův Mein Kampf? Který čte Alfreda Rosenberga a doma na mapě sleduje postup jejich armád a zabodává špendlíčky? Pokusil jsem se Martina hájit, Když Martin takto mluvil, když mluvil o nuditosti, které se jeho rodiče nemohou vzepřít, je přece jasné, že s tím nesouhlásí, řekl jsem tehdy, a Rosenberga nečetl on, ale Romuald...; vsunutku nám jednou Romuald přiznal, že si něco přečetl z Rosenberga... a že zabodává špendlíčky, to přece nevíme, ale Prokop to brisákně odmítl. Prosim tě, řekl, a to tě ne- napadá, že to před námi jen tak může hrát... že je nucen, že musí... třeba proto, že se stydí, třeba proto, aby se nám mohl podívat do očí, ale na to já mu, na rozdíl od tebe, neseďnu. A pak mi řekl ještě něco: Prosim tě, nemluv. Kdyby měl být zatčen tvůj otec anebo dokonce ho už gestapo zatřelo, bys snad, doufám, takhle nemluvil. Nestací ti, že ti vyhodili ze školy tři tvý židovský



spolužáky? ... což ovšem byla pravda.“

„Vzal to zkrátka,“ přerušil mě teď Potocký a rozvázně pokýval hlavou jako radní na malém městě, „já se musím ještě napít,“ a rychle sáhl po sklence... a já náhle viděl, že je — navzdor té chuti a rozvázným gestům — vzrušen. Potocký byl teď náhle vzrušen. Jestliže ho snad příliš ne bavily zážitky naší pětičky, jestliže nehnul brvou, když jsem v množném čísle připomínal knižá historická fakta, pak teď, při řešení konfliktu, byl jednou vzrušen. Chtěl jsem být však v úsudku opatrný. Mohla k tomu přispět i jeho došavadni dávka vína. To, že znenáhla začínal mít náladu. Mohl-li být sebemenší útulum jeho vědomí alkoholem vyváznutí z trostu, musl jsem být nyní už opatrný i v nalévání vína. Napadlo mě, že bych měl uvěřit kávu a přinést něco k jídlu... avšak co naplat, Potocký byl vzrušen. A řekl jsem:

„Ano, vzal to tenkrát Prokop hopenem. Namítl jsem, že má jistě pravdu, ale že ji nelze zevšeobecnit. Řekl jsem mu to snad trochu jinak, bylo mi sedmnáct a takhle jsem se asi sotva dokázal, na rozdíl od něho, vyjádřit, ale Prokop odmítl i to, „Ty zevšeobecňuješ,“ zvolal, „ty, ne já. Máte-li se s Martinem rádi, nedělejte z toho vašeho citu obecnou zásadu, kterou bys omloval německá zvěrstva. Ty máš klapky na očích, ty máš zivocišný reflex, ne já. A jeho rodiče...“ řekl Prokop, „co vlastně dnes o nich víme? Byvali slušní lidé, o politiku se nestarali, bezmála bychom ani nevěděli, že jsou Němci, ale jací jsou dnes? V téhle dnešní době? Víš, že pan Blaskowitz není nacistický funkcionář? Víš, že nezdraví Heil Hitler? A co...“ řekl Prokop, byl obchodník. Ty víš, že třeba právě dnes on není nějakým hospodářským vedoucím, který hlídá válečné zásobování, narušování a podlamování, jak se říká, a nepředává-li naše lidi, třeba právě kvůli potrav-

novým lístkům, soudům na smrt? A řekl: Jsou to Němci a já s nimi už nadále nechci nic mít. Mám dost českých kamarádů, řekl rázně, nemusím se s nimi stykat jen proto, že se známe od dětství. Jsou to Němci a my žijeme pod jejich knutou. Já jim otroci nebudu a bratři Blaskowitzové pro mne přestali existovat. Tak tehdy promluvil Prokop Slavík, jehož otec byl nacistou napaden a ohrožen na magistrátu, Prokop s chladným rozumem, nadprůměrně inteligentní, nejlepší žák ve třídě, a co jsem mu měl na to říci? Co? Pohlédl jsem na Potockého, který seděl a napijatě poslouchal, „co jsem mu měl říci? Řekl jsem mu, řekl, i na tohle jsem mu něco řekl. Ze prostě Martinovi věřím. Ze věřím Martinovi a také Romualdovi, a že Martinovi věřím na život a na smrt. Nevím, co jsem ještě Prokopovi řekl, ale jedno vím přesně. Ze jsem se čestně Martina zastal, postavil se za něho tělem a duší. Jak bych to byl mohl neudělat, když jsme si v Ondřejově přísahali? Vždyť jsme si přísahali.“ A pak, aniž jsem na Potockého v protějším křesle pohlédl, rychle jsem si zapálil cigaretu a naráz dopil víno, které jsem měl ve sklence. Neboť jsem si nemohl v duchu nezpomenout, co mi tehdy Prokop řekl do třetice, tvář v tvář v té tiché vnohradské ulici na chodníku, když jsme se vraceli ze školy domů a učen s koníkem a vozkem s černými prky už zajížděl za roh směrem k Fochově třídě, v té době Schwerinové, co mi řekl docela nakonec... to jsem však Potockému nesdělil.

Ještě něco, řekl tehdy Prokop, ještě něco. Ještě ten Martin. Ten tvůj lbebný Martin. Je členem Hitlerovy mládeže, říkáš, protože musil. Protože je to lavina. Tak já ti k tomu něco povím, co asi nevíš, ale já to vím. Já totiž o tom čel. Černé na bílém. Víš, co je to přísaha? Der Eid? A když jsem zřejmě mlčel, Prokop řekl: Když ho do Hitlerjugend

brali, tak abys věděl, určitě musel na něco slavnostně přísahat. Na hákový kříž, na svou krev, na bezvýhradnou poslušnost vůdci... Adolf Hitler je náš vzor a my s ním chceme žít a bojovat za svůj nejvyšší cíl, za svatou německou germánskou říši... tak musil Martin přísahat, když ho brali... ne žít s rodiči, s bratrem, s tebou, ale s Adolfem Hitlerem... přísahat jemu a německému národu na slepou oddanost a věrnost na život a na smrt, tělem a duší. A víš, zeptal se Prokop znovu, víš, co je taková přísaha? Co to je přísaha? Když přísahají oni? To pak jdou radši na smrt, fanatici, ten kluk, co tady před chvílkou táh toho koně, vez prkna na rakev... Tak to je tvůj drahý mlovaný Martin, řekl a já se tehdy v duši propadl. Martin přísahal, já se tehdy téměř zhroutil. Snad něco na mně poznali, Jenda i Prokop, snad jsem zbledl, snad mi zvlhly oči... ale rozhodně si to vykládali jinak. Myslíli, že se hroutím proto, že mi Prokop vyhrůžoval Martinovou smrtí, což ovšem vůbec nebyla pravda, a Jenda se mě tehdy zastal. Prokope, tohle jsi snad říkat nemusil... a Prokop se opravdu zmnřnil. Nežlob se, Michale, řekl mi poněkud omhuvně, nežlob se, ale co to bylo platané? Jednou to řekl a já se z toho probíral tři dni. Martin přísahal! Byla to strašná rána. Jistě jedna z nejhrošších, kterou jsem do svých sedmnácti let stržl. Vzpomínka na to mě zabořila ještě teď, po tolika letech... teď, zde na chatě, ještě anebo už i jinak... Potoc-ky naproti mně seděl a netušil, na co myslím, proč jsem se tak náhle odmlčel, proč jsem poklel na mysl. To mu asi neušlo, že jsem poklel na mysl, ledaže byl větší debil, než jsem se domníval. Pohlédl jsem na hodinky a nahlás řekl:

„Ještě vám povím pár vět na závěr této kapitoly a pak ještě skočím naposled pro víno. Tak se mi zdá, že budu musit donýst

i petroleji. Protože nám tu dohořívá lampa.“

A pak jsem řekl:

„Prostě, tak jsme začali mít kamaráda, který se stal členem hájot, jen my dva. Jendá a já. Za pár dní po odchodu Prokopa z naší pětky, tedy stále někdy začátkem června 1940, sdělil nám Martin a Romuald, že otec Jendovi a mně, nečekanou zprávou. Že otec byl povolán do Lipska, kde od záně toho roku nastupuje v tamní hospodářské složce či v bance, už nevím přesně... Martinův otec, jak víte, pocházel odtamtud, a že asi za měšíc, v červenci, se budou do Lipska stěhovat. Pan Blaskowitz opouštěl Prahu a s ním celá rodina. I jeho žena a oba synové, naši kamarádi Romuald a Martin. A teď uděláme pauzu.“

(III)

TENTOKRÁT JSME

sestoupili dolů do přizemí společně. Já proto, abych uvařil kávu, usmazil pár vajec s cibulkou na slanině, což bylo hotovo za chvíli, nasypal jsem na to strouhaný sýr, který zbyl ve zvláštní misce od večere, a přichystal petrolej a dvě láhve vína. Mohl jsem dát i řízky, bylo jich původně šest a zbyly dva, a pak jsem si i vzpomněl, že vlastně mám i uherák, dobrych třicet deka a takovou konzervu loupavých burských oříšků, která se tehdy začala v Praze prodávat, ale vzdal jsem se toho, abych snad množstvím jídla neodvážel jeho pozornost od svého vyprávění. Venku byla už dlouho jasná letní noc, jen mírné ochlazení, což bylo vítáno, a tak jsem v kuchyni pootevřel okno, ač jsem to vlastně z jistých důvodů učinit nemínil. Potocký stál v té chvíli v kuchyňských dveřích a já měl dojem, že mě pozoruje. Měl jsem dojem, že mě jaksi podivně pozoruje, už když jsem vařil vodu na kávu. „Co je,“ řekl jsem. — „Nic,“ odpověděl a koukl na zem. Pak podotkl:

„Tak oni odjíždějí z Prahy.“

„Odjíždějí z Prahy,“ kývl jsem, „ale teď o tom zatím nemluvm. Až náhoře. Musím se trochu napít vody.“

„Tak tedy dobře,“ kývl a pohlédl oknem u dveří do zahrady, „tak se mi zdá, jako... jako kdyby támhle někdo stál...“ A ukázal ke křovisku v koutě u plotu.

Přistoupil jsem k oknu a podíval se.

„Nikdo tam není. Kdo by tam taky byl? Je tam tma a nic se tam nehýbá.“

„Dnes hodně vykrádají chaty,“ poznamenal, „nebylo by divu, kdyby někdo číhal.“

„Dnes by nikdo nečíhal,“ musil jsem se zasmát, „přece by viděl, že jsou tu lidé.“